

УКРАЇНА

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 01 травня 2025 р.

Чернігів

№ 644

Про внесення змін до Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»

Відповідно до статей 6, 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», з метою забезпечення підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області

зобов'язую:

1. Внести зміни до Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна», затвердженої рішенням Чернігівської обласної ради від 26 січня 2021 року № 5-2/VIII (далі – Програма), виклавши її та додатки 2, 3, 6 до Програми у новій редакції, що додаються.

2. Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації забезпечити реалізацію заходів, визначених Програмою.

3. Контроль за виконанням цього розпорядження покласти на заступника голови Чернігівської обласної державної адміністрації згідно з розподілом обов'язків.

Начальник

В'ячеслав ЧАУС

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішення Чернігівської обласної ради
від 26 січня 2021 року № 5-2/VIII
(в редакції розпорядження начальника
Чернігівської обласної військової
адміністрації

01 травня 2025 року № 644)

**Комплексна Програма
підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області
на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»**

**м. Чернігів
2021 рік**

ЗМІСТ

	Назва розділу	стор.
1.	Паспорт Програми	3
2.	Вступ	5
3.	Аналіз економічного розвитку області за 2016-2020 роки	7
3.1	Аналіз особливостей і результатів інвестиційного розвитку області	7
3.2.	Аналіз розвитку промислового комплексу області	9
3.3	Аналіз інноваційної діяльності області	10
3.4	Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності області	12
3.5	Аналіз розвитку сфери зовнішніх зносин та міжнародного територіального співробітництва	16
3.6	Аналіз забезпечення формування позитивного міжнародного іміджу області та підтримки місцевого товаровиробника	17
3.7.	Аналіз розвитку територіальних громад	19
4.	SWOT-аналіз Чернігівської області та виявлення конкурентних переваг	21
5.	Проблематика та стримуючі фактори зростання конкурентоспроможності області	23
6.	Мета, цілі та основні завдання Програми	26
7.	Напрями підвищення конкурентоспроможності області	28
7.1	Формування конкурентних переваг за рахунок ефективного використання інвестиційного потенціалу області	28
7.2	Розвиток промисловості та стимулювання інноваційної діяльності	30
7.3	Активізація зовнішньоекономічної діяльності та нарощення експортного потенціалу	32
7.4	Розвиток сфери зовнішніх зносин та розширення міжнародного територіального співробітництва	33
7.5	Формування позитивного міжнародного іміджу Чернігівщини та підтримка місцевого товаровиробника	34
7.6.	Підвищення спроможності територіальних громад	36
8.	Визначення драйверів конкурентоспроможності	37
9.	Очікувані результати та індикатори виконання Програми	40
10.	Фінансово-ресурсне забезпечення Програми	41
11.	Координація та контроль за ходом виконання Програми	41

Додатки:

1. Ресурсне забезпечення. Обсяги та джерела фінансування Програми.
2. Напрями діяльності, пріоритетні завдання, заходи та очікувані результати виконання Програми.
3. Основні результативні показники виконання заходів Програми.
4. Порядок проведення конкурсу «Chernihiv Innovation Challenge».
5. Порядок проведення конкурсу з відбору кращих інвестиційних проєктів/бізнес-ідей «Invest-Up.CN».
6. Порядок часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях.
7. Порядок проведення щорічного обласного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини».
8. Порядок часткового відшкодування підприємствам області вартості витрат з сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції.
9. Порядок проведення конкурсу «Робітнича професія – крок до успіху».

1.Паспорт Програми

1.	Ініціатор розроблення Програми	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації
2.	Дата, номер і назва розпорядчого документа органу виконавчої влади про розроблення Програми	Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 18 грудня 2019 року № 4-21/VII (в редакції рішення Чернігівської обласної ради від 14 березня 2025 року № 3-22/VIII), розпорядження голови Чернігівської обласної державної адміністрації від 05.05.2016 № 245 «Про Порядок розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання»
3.	Розробник Програми	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації
4.	Співрозробники Програми	Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації, Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Чернігівській області, Чернігівська філія Державного підприємства «Київський обласний науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації» (далі – Чернігівська філія ДП «Київоблстандартметрологія»), Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Національний університет «Чернігівська політехніка», представники регіональних підприємств.
5.	Відповідальний виконавець Програми	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації
6.	Учасники Програми	Департаменти Чернігівської облдержадміністрації: економічного розвитку; культури і туризму, національностей та релігій; сім'ї, молоді та спорту; Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, Головне управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області, Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області», Чернігівська філія ДП «Київоблстандартметрологія», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Центр підтримки підприємництва, інновацій та стартапів, КЗ «Чернігівський регіональний центр підвищення кваліфікації», Чернігівська регіональна торгово-промислова палата, науково-технічні організації та установи, навчальні заклади, представники регіональних підприємств.
7.	Термін реалізації Програми	2021-2027 рр.
7.1	Етапи виконання Програми	I етап 2021-2023 рр. II етап 2024-2027 рр.

8.	Перелік місцевих бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми	Обласний бюджет Чернігівської області
9.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, всього, у тому числі:	24385 тис. грн
	коштів обласного бюджету	24385 тис. грн

2. Вступ

Одним із основних пріоритетів та передумовою забезпечення стійкого економічного і соціального розвитку є підвищення конкурентоспроможності області, ефективне використання її конкурентних переваг, потенціалу та можливостей.

Конкурентоспроможність області ґрунтується на її здатності займати і утримувати стійкі позиції на різноманітних сегментах національного та світового ринку за наявності розвинутої економіки та реалізації інвестиційного потенціалу, що забезпечує динамічне зростання на інноваційних засадах.

Основними факторами формування конкурентних переваг є активізація інвестиційної діяльності, зовнішньоекономічних відносин та міжнародного територіального співробітництва, нарощення експортного потенціалу, розвиток промисловості та стимулювання інноваційної діяльності, виважений регіональний протекціонізм та підтримка місцевого товаровиробника.

Комплексна Програма підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна» (далі – Програма) розроблена Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації спільно з іншими структурними підрозділами Чернігівської обласної державної адміністрації, Навчально-методичним центром професійно-технічної освіти у Чернігівській області, Чернігівською філією ДП «Київоблстандартметрологія», Агенцією регіонального розвитку Чернігівської області, Національним університетом «Чернігівська політехніка», представниками регіональних підприємств відповідно до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про засади державної регіональної політики».

В основу Програми покладені основні положення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року і Плану заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року.

Відповідно до визначених стратегічних цілей розвитку (з урахуванням SMART-цілей) та існуючих проблем регіону в Програмі визначено пріоритетні напрями, завдання та основні заходи для створення сприятливого інвестиційного середовища, розвитку промисловості та активізації інноваційної діяльності, розширення географії та поглиблення міжрегіонального співробітництва, реалізації експортного потенціалу області та запровадження механізмів імпортозаміщення, формування іміджевої конкурентоспроможності та підтримки місцевого виробника.

Створення сприятливих умов для залучення інвестицій в економіку області є базою для сталого економічного зростання та підвищення якості життя населення. Водночас, наявний науковий потенціал та кваліфіковані трудові ресурси дають в перспективі можливість для використання новітніх технологій та запровадження інновацій з метою розвитку високотехнологічного промислового виробництва. Розвиток інноваційного промислового сектору має створити умови для збільшення частки в регіональній економіці виробництв з високою доданою вартістю. Це, у свою чергу, сприятиме нарощуванню експортного потенціалу регіону, збільшенню у загальній структурі експорту саме частки продукції з високою доданою вартістю.

Забезпечення позитивного міжнародного іміджу Чернігівської області, підтримка місцевого товаровиробника та розвиток зовнішньоекономічної діяльності має стати

важливим напрямом захисту та просування її інтересів, включаючи реалізацію стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію, а також успішність країни в конкурентній боротьбі на міжнародних ринках збуту.

Одним із головних завдань є посилення спроможності громад, адже набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі відкрило новий етап процесів євроінтеграції, включаючи питання удосконалення управління регіональним і місцевим розвитком на основі використання європейського досвіду, зокрема гармонійного поєднання стратегічного та просторового розвитку територіальних громад. Ці питання є важливими як для комплексного відновлення економічного потенціалу та зруйнованої або пошкодженої інфраструктури територій, що значно постраждали внаслідок бойових дій, так і підвищення конкурентоспроможності інших територій області.

У Програмі визначено пріоритетні напрями, завдання та основні заходи з активізації промислового розвитку, інвестиційної та інноваційної діяльності в регіоні, розширення географії та поглиблення міжнародного територіального співробітництва, реалізації експортного потенціалу, промоції потенціалу регіону серед міжнародних владних та ділових кіл, підтримка регіональних товаровиробників, удосконалення механізмів мобілізації, посилення спроможності громад, залучення та використання фінансових ресурсів за рахунок бюджетних коштів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Результатом виконання Програми має стати зростання конкурентоспроможності Чернігівської області за рахунок ефективного використання інвестиційного, виробничого, наукового, природного та людського потенціалу регіону.

3. Аналіз економічного розвитку області за 2016-2020 роки

3.1. Аналіз особливостей і результатів інвестиційного розвитку області

Залучення інвестицій залишається пріоритетним напрямом діяльності, оскільки для позитивних перетворень та розвитку області необхідні відповідні фінансові ресурси.

Протягом останніх п'яти років спостерігалися позитивні тенденції щодо інвестування підприємств регіону. За період з 2015 по 2019 роки обсяг освоєних капітальних інвестицій збільшився у 2,5 рази і склав 8,7 млрд грн, індекс капітальних інвестицій коливався в межах від 134,8% (2017 рік) до 102% (2019 рік).

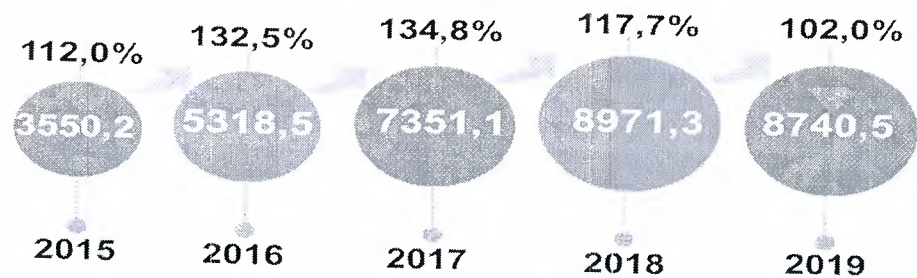

Рис. 3.1.1. Обсяг та динаміка капітальних інвестицій, млн грн

Починаючи з 2020 року, через пандемію коронавірусу та пов'язані з цим карантинні обмеження спостерігається зниження ділової та інвестиційної активності як в Україні, так і на Чернігівщині, що спричинило погіршення показників та сформувало негативну динаміку залучення капітальних інвестицій. Разом з тим, частка області у загальнодержавному обсязі капітальних інвестицій складала 1,4%. За цим показником Чернігівська область серед областей України посіла 16 місце. В галузевому розрізі лідируючі позиції за обсягами освоєних інвестицій традиційно утримують сільське господарство (48,7%), промисловість (12,9%) та будівництво (8,3%).

Упродовж останніх років спостерігається зростання питомої ваги інвестицій, спрямованих на розвиток сільського господарства; сфери державного управління; транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності. При цьому, зменшилась частка інвестицій промисловості, будівельних підприємств.

Рис. 3.1.2. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, %

Домінуючим джерелом фінансування капітальних інвестицій у структурі загального обсягу залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоюється від 74,3 % (2015 рік) до 71,8 % (2019 рік). Відбулося значне зростання

питомої ваги інвестицій як з місцевого (з 6,6 % до 14,4 %) так і з державного бюджетів (з 2,4% до 5,5%).

Сума внесених в економіку Чернігівської області прямих інвестицій (інструменти участі у капіталі) склала станом на 31.12.2020 - 459,8 млн дол. США, при цьому за останні три роки надійшло більше 350 млн дол. США інвестицій (76,0% загального обсягу). Питома вага області в загальному обсязі залучених прямих іноземних інвестицій по Україні склала у 2019 році відповідно 1,1% проти 0,2 % у 2015 році. Загалом за 5 років область значно покращила цей показник, перемістившись на 12 місце у 2019 році з 24 місця, яке займала у 2015 році.

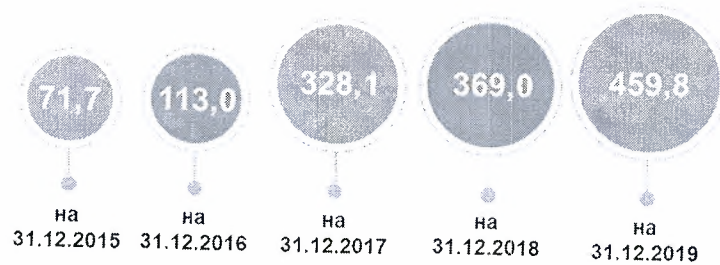

Рис. 3.1.3. Динаміка прямих інвестицій наростаючим підсумком з початку інвестування, млн дол. США

Знаковим є також те, що за темпом зростання обсягу прямих іноземних інвестицій за підсумками 2016 та 2017 років область серед областей України посідала 1 місце, при тому, що в 2014 році була на 14 місці.

На сьогоднішній день Чернігівській області довірили свої ресурси інвестори із 41-ї країни світу. Значний капітал внесено інвесторами з Великобританії, Кіпру, Польщі, Швейцарії. До найбільших інвесторів економіки області також входять: Китай, Туреччина, Латвія, Естонія. Безумовним лідером серед галузей економіки, куди найбільш активно вкладалися кошти іноземних інвесторів, є підприємства промисловості, на яких акумульовано 417,6 млн дол. США (92,2 % загального обсягу прямих інвестицій), у т.ч. переробної – 389,8 млн дол. США. Загалом в галузевому розрізі частка прямих іноземних інвестицій, внесених в промисловість, зросла з 60,3% від загального обсягу у 2015 році до 92,2% у 2019 році.

Всього в області налічується 170 підприємств з іноземними інвестиціями. Підприємства з іноземними інвестиціями успішно працюють в харчовій, хімічній, деревообробній промисловості, а також сільському господарстві, торгівлі, транспорті.

Загалом на території області протягом останніх п'яти років реалізовано понад 100 інвестиційних проєктів загальною вартістю понад 4,0 млрд грн, що дозволило створити близько 6,5 тис. нових робочих місць. Найбільша кількість проєктів була реалізована у сільському господарстві, промисловості, в т.ч. у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, машинобудуванні, деревообробній промисловості, альтернативній енергетиці, туристичній галузі тощо.

3.2. Аналіз розвитку промислового комплексу області

Промисловість – провідна галузь господарського комплексу регіону, від стану та розвитку якої залежать стан і розвиток інших галузей економіки, а отже, й рівень життя громадян.

У структурі валової доданої вартості області питома вага промисловості за розміром сегменту становить друге місце.

Рис.3.2.1. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності, %

Водночас, промисловий комплекс залишається основним донором надходжень до бюджетів всіх рівнів (від 34,9% у 2015 році до 25,2% у 2019 році)

Ситуація в промисловості погіршилася через призупинення дії ряду програм, експортні скорочення, пов'язані, насамперед, з втратою російського ринку через окупацію Криму та військові дії на сході країни. Останнім часом ситуацію в промисловій сфері загострила пандемія коронавірусу.

Виробництво окремих видів продукції зазнало значного падіння (виробництво тканин, взуття, продукція машинобудівної галузі, видобуток нафти і газового конденсату та ін.). Оскільки промисловість є основним драйвером економічного розвитку, така негативна динаміка стала важливим чинником загального стану економіки області в цілому.

Рис.3.2.2. Динаміка індексу промислового виробництва України та Чернігівської області, %.

Зважаючи на зовнішні та внутрішні чинники, **індекс промислової продукції** за основними видами діяльності за січень-жовтень 2020 року становив 92,1% до відповідного періоду минулого року (по Україні 93,2%), що відповідає 17 рейтинговому місцю серед областей України.

Протягом останніх років серед позитивів слід зазначити зростання питомої ваги машинобудівної галузі в обсязі реалізованої промислової продукції.

Рис.3.2.3. Питома вага машинобудівної галузі, %.

Цьому сприяло залучення машинобудівних підприємств регіону до виконання робіт за державним оборонним замовленням та програмою імпортозаміщення продукції в цій сфері.

Разом з тим, перспективними для області є ряд інших галузей, насамперед, це добувна, легка, деревообробна промисловості.

Важливою складовою промислового сектору області є сфера виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, у якій наразі зосереджено понад сотню підприємств (без урахування малих), що забезпечують 44% обсягу реалізованої промислової продукції області. Половина підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв сертифіковані за міжнародними системами НАССР та ISO. Асортимент товарів, що виробляються підприємствами галузі, налічує близько 1500 найменувань продукції.

3.3. Аналіз інноваційної діяльності області

Ступінь і динаміка розвитку інноваційних процесів є одним з визначальних показників стану реального сектора економіки області. В розвинутих країнах кількість

інноваційно активних промислових підприємств становить 70 – 80% загальної кількості. Починаючи з 2015 року, інноваційна активність промислових підприємств області продовжує уповільнюватись. Зокрема, якщо питома вага підприємств, які впроваджували інновації в 2015 році становила 12,4% обстежених підприємств, то за підсумками 2019 року цей показник склав 7,9 % (рис. 3.3.1).

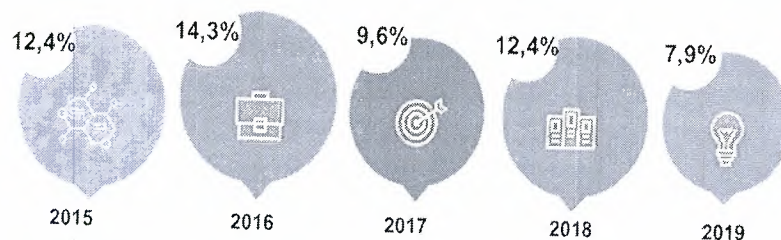

Рис.3.3.1. Інноваційна активність промислових підприємств області

Низький рівень інновацій пояснюється, насамперед, обмеженістю джерел їх фінансування: власних коштів підприємств, високими кредитними ставками та відсутністю можливості отримання довгострокових кредитів. Власні кошти підприємств у загальному обсязі інноваційних витрат становили 70-90%. В той час, як світова практика свідчить, що для фінансування інноваційної діяльності широко застосовуються саме позикові кошти. Загальний же обсяг витрат за період з 2015 по 2019 роки склав понад 340 млн гривень.

Протягом 2015-2019 років підприємствами було освоєно виробництво 407 одиниць інноваційних видів продукції, з яких 102 види техніки (машини та устаткування). Було впроваджено 310 нових технологічних процесів, з яких 66 – маловідходні та ресурсозберігаючі. Найактивніше нові технологічні процеси впроваджували підприємства машинобудування.

В результаті впровадження інновацій промисловими підприємствами області упродовж 2019 року поставлено на ринок та реалізовано на 682,8 млн грн інноваційної продукції, або 2,6 % до загального обсягу реалізованої промислової продукції і це вдвічі більше, ніж у 2017 році. По Україні частка обсягу реалізованої інноваційної продукції склала 1,3 %.

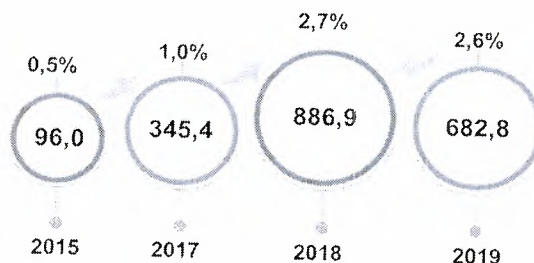

Рис. 3.3.2. Обсяги реалізації інноваційної продукції, млн грн

Найбільші обсяги інноваційної продукції реалізовано підприємствами машинобудівної, харчової та легкої промисловості, а також підприємствами хімічної та нафтохімічної галузей та ін.

Однією з головних складових конкурентоспроможності економіки області є забезпечення ефективного використання наявного науково-технічного потенціалу. Водночас, науково-технічній сфері області притаманна стійка тенденція щодо зменшення кількості організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи (протягом п'яти років вдвічі) (рис.3.3.3).

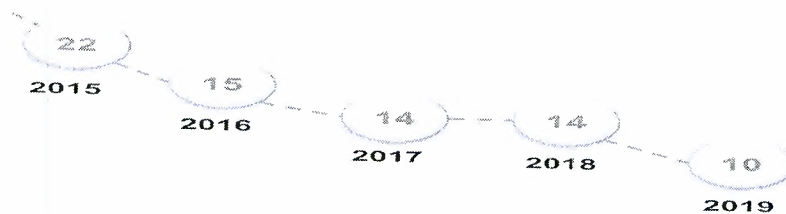

Рис. 3.3.3. Кількість організацій, які виконували наукові дослідження і розробки, од.

Упродовж 2019 року науковою та науково-технічною діяльністю займалося 10 підприємств, установ та організацій області, 7 з яких зосереджено в Чернігові та по 1 в містах Ніжин, Прилуки та Ніжинському районі.

Така негативна ситуація супроводжується зменшенням заводського сектору наук та перерозподілом кількості організацій – виконавців наукових досліджень і розробок за галузевим профілем у бік збільшення частки організацій сектору гуманітарних наук.

У науково-технічній та інноваційній сфері триває втрата кадрів і скорочення матеріально-технічних засобів. На кінець 2019 року чисельність безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт зменшилася на 28,4% порівняно з 2015 роком і становила 518 осіб, з них – 218 чол. (42,1%) дослідники та 31 чол. (6,0%) – техніки.

Загальний обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок за січень-грудень 2019 року становив 46,3 млн грн, що на 4% менше, ніж на кінець 2018 року (у 2015 році – 50,9 млн грн). Частка фундаментальних досліджень у загальному обсязі робіт становила – 8,1%, прикладних – 48,9% та науково-технічних розробок – 43,0%.

Основні наукові роботи проводяться у сфері сільськогосподарських (47,1%), природничих (25,3%), технічних (22%), суспільних та гуманітарних наук. Серед найбільш ефективних – розробки, спрямовані на мікробіологічні засоби для захисту рослин і тварин від хвороб, створення нових сортів рослин, нових технологій та обладнання, нових видів матеріалів, техніки, ресурсо- та енергозбереження у провідних галузях господарського комплексу.

3.4. Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності Чернігівської області

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності є важливим напрямом захисту та просування інтересів Чернігівської області, включаючи реалізацію стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію, а також успішність країни в конкурентній боротьбі на міжнародних ринках збуту.

Починаючи з 2015 року, загальноукраїнські негативні тенденції у зовнішньоекономічній сфері, спричинені розгортанням політично-економічної кризи, а потім і воєнного конфлікту на сході країни, вплинули на відповідні показники Чернігівщини.

Рис. 3.4.1. Динаміка зовнішнього товарообігу Чернігівської області за результатами 2015-2019 р.р.

Зовнішньоторговельний оборот товарами протягом 2015-2016 років значно скоротився (у 2016 році скорочення склало 322 млн дол. США відповідно до 2014 року). Проте, починаючи з 2017 року були відмічені тенденції до покращення стану зовнішньої торгівлі регіону. Зокрема, у 2018-2019 роках зовнішній товарообіг перевищив позначку в 1,2 млрд дол. США. При цьому, разом зі збільшенням обсягів торгівлі відбулося розширення переліку країн-партнерів, а також збільшення кількості підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (2014 рік – партнери зі 120 країн світу, 2019 рік – 134). Кількість суб'єктів господарювання, які здійснювали зовнішньоекономічну діяльність у 2019 році, склала 660.

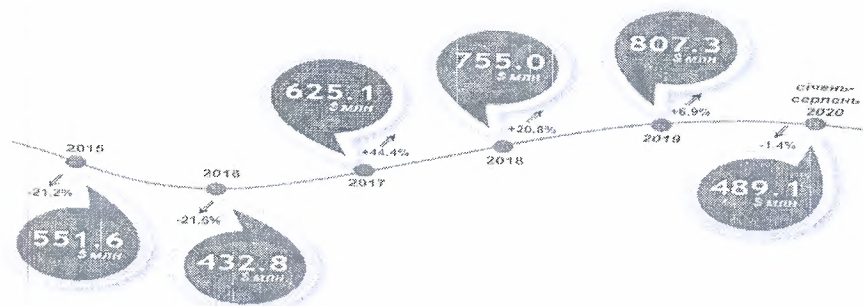

Рис.3.4.2. Динаміка експорту товарів за результатами 2015-січня-серпня 2020 р.р.

Впродовж 2017-2019 років значно наростив свої обсяги експорт товарів. Так, у 2019 році поставки товарів за кордон збільшилися відповідно до 2015 року на 46,4% й склали 807,3 млн дол. США, досягнувши найкращого результату за всі роки Незалежності України. При цьому, за темпами росту експорту в загальноукраїнському рейтингу область протягом 2017-2019 років входила до ТОП-6 регіонів.

У 2020 році, враховуючи впровадження жорстких карантинних заходів та спад економічної активності у світі, в області відбулося певне скорочення обсягів експорту товарів (-1,4% до січня-серпня 2019 року), як і в цілому по Україні (-6,6%).

Товарна структура експорту області продовжує бути переважно сировинною (рис.3.4.3).

Рис. 3.4.3. Товарна структура експорту товарів за 2019 рік

З 2011 року лідируючі позиції в експорті товарів належать зерновим культурам, зокрема кукурудзі та пшениці, частка яких за підсумками 2019 року у загальнообласному показнику становить 46,9%. При цьому порівняно з 2015 роком обсяги поставок даної товарної групи збільшилися майже у 4 рази (до 379 млн дол. США).

Серед інших структуроутворюючих експортних позицій товарів Чернігівської області провідні позиції належать готовим харчовим продуктам, насінню і плодам олійних рослин, деревині та виробам з деревини, паперу та картону, взуттю, текстильним матеріалам та виробам, машинам, обладнанню, питома вага яких за підсумками 2019 року формувала 42,5% обласного експорту, а їх загальний обсяг порівняно з 2015 роком зріс на 96 млн дол. США.

Протягом останніх років відбулася поступова диверсифікація географії регіонального експорту через зменшення орієнтованості країни в цілому і регіону.

Щодо географії поставок – незважаючи на спільний кордон з росією, частка цієї країни у структурі експорту давно вже перестала бути структуроутворюючою і протягом 2020-2021 років становила не більше 3%. При цьому провідні позиції належать країнам ЄС, до яких надходить понад половини обласного експорту.

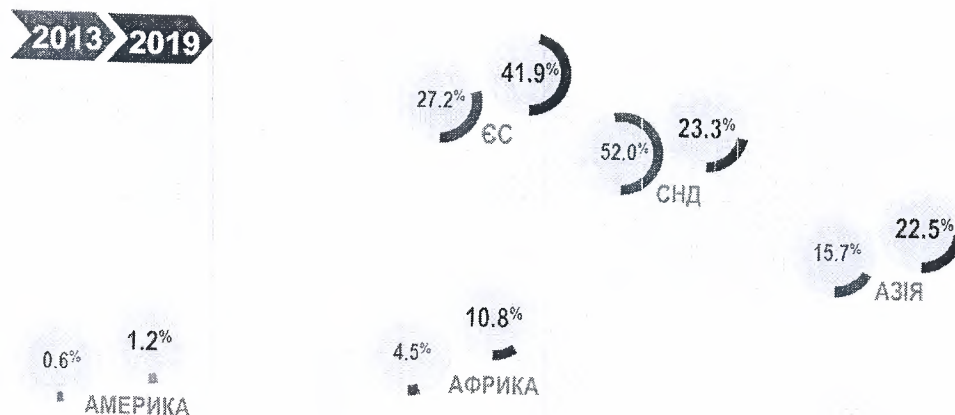

Рис. 3.4.4. Географічна диверсифікація регіонального експорту за 2013-2019 р.р.

Водночас, спостерігається тенденція до виходу на нові ринки, головним серед яких є ринок ЄС. Сукупна частка ринку ЄС в обсязі регіонального експорту товарів зросла з 27,2% у 2013 році до 41,9% у 2019 році, зокрема в результаті отриманих Україною автономних торгових преференцій та початку дії Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між ЄС та Україною.

Порівнюючи з 2015 роком, у 2019 році у 1,8 рази збільшився експорт до країн Америки, на 28,4% - до країн Азії, на 12,1% - до країн Африки.

За останні п'ять років суб'єкти господарювання не тільки наростили обсяги експорту до країн III світу, але й відкрили для себе нові ринки, зокрема такі країни як Бахрейн, Бруней-Даруссалам, М'янма, Гайана, Буркіна-Фасо, Кот-Д'івуар, Сурінам, Сальвадор.

У 2020 році через вжиття багатьма країнами обмежувальних заходів, в т.ч. й у торгівлі, міжнародні зовнішньоекономічні зв'язки зазнали певних скорочень. Так за результатами восьми місяців 2020 року на 18,8% скоротились поставки товарів до країн ЄС і склали 181,7 млн дол. США.

При цьому підприємства області на 7,3% наростили обсяги поставок до країн СНД, на 13,7% - до країн Азії, на 18,9% - до країн Африки та на 43,2% - до країн Америки, які формували 62,5% у загальнообласному показнику експорту.

За світовими прогнозами у подальшому розвитку варто очікувати значного зниження експорту до тих країн, де встановлені жорсткі карантинні заходи та переважає експорт промислових товарів (зокрема до Польщі, Італії, Угорщини тощо). Водночас, невелике скорочення обсягів експорту прогнозується до тих країн, де встановлені порівняно м'які карантинні заходи, або де вони вже закінчилися, або ж поставки орієнтовані на аграрний сектор (зокрема, до Туреччини, Німеччини, Єгипту, Індії, Нідерландів, Іспанії тощо).

Що стосується імпорту товарів, то у 2019 році він зріс на 10,4% відповідно до 2015 року, проте, порівняно з попереднім роком зазнав скорочення на 13,2% та склав 419,4 млн дол. США.

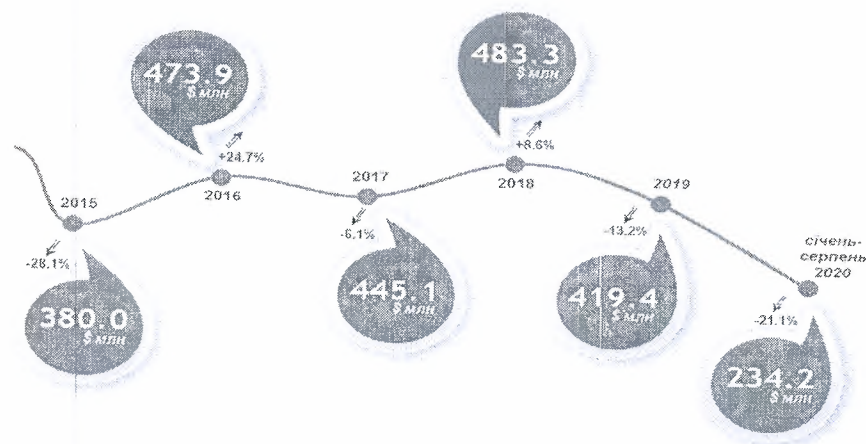

Рис. 3.4.5. Динаміка імпорту товарів за результатами 2015-січня-серпня 2020 р.р.

За підсумками січня-серпня 2020 року імпорتنі надходження продовжили тенденцію до скорочення (-21,1% або 62,6 млн дол США до аналогічного періоду минулого року). Зокрема, відбулося скорочення майже за всіма основними товарними групами імпорту.

У географічній структурі імпорту відбулося скорочення надходжень майже з усіх груп країн. При цьому країни ЄС продовжують утримувати лідируючі позиції в імпорті товарів, хоча їх обсяг скоротився на 18,7% і становив 104,1 млн дол. США, у загальній структурі їх частка складала 44,5%.

Найбільше скорочення імпортних надходжень спостерігалось з країн СНД (на 41,9%) за рахунок скорочення на 40% надходжень з Республіки Білорусь, частка якої у імпорті з відповідних країн становила 77%.

Загалом впродовж останніх років, випереджаючий ріст експорту над імпортом дозволив сформувати позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, розмір якого у 2019 році зріс більш ніж вдвічі до 2017 року та склав 387,9 млн дол. США. За вісім місяців 2020 року позитивне сальдо зовнішньої торгівлі області досягло 254,9 млн дол. США на відміну від від'ємного загальноукраїнського показника у 2398,7 млн дол. США.

3.5. Аналіз розвитку сфери зовнішніх зносин та міжнародного територіального співробітництва

У сучасних умовах міжнародне територіальне співробітництво стало потужним інструментом вирішення регіональних проблем. Воно є складовою цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку і основними його завданнями, в першу чергу, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів шляхом спільної розробки та реалізації відповідних проєктів і програм.

Враховуючи, що євроінтеграційний курс закріплений як один з головних векторів розвитку України, а характерною рисою нової політики Європейського Союзу щодо міжрегіонального співробітництва є участь в ньому не лише суб'єктів прикордонних регіонів, а й будь-яких інших, які не мають спільної ділянки кордону з ЄС, тож і регіональні ініціативи впродовж останніх п'яти років були спрямовані на розширення кола саме європейських партнерів.

Зокрема, Чернігівська область в рамках укладених угод співпрацює з регіонами Республік Польща, Хорватія, Литовської та Естонської Республіки. В той же час міста Чернігівщини мають побратимів з Німеччини, Латвійської, Чеської Республік, Республік Болгарія, Польща.

Регіони-партнери здійснюють на постійній основі обмін комерційними пропозиціями щодо співробітництва в зовнішньоекономічній та інвестиційній сферах, інформаційний обмін щодо проведення іміджевих заходів на своїх територіях.

Крім того, обласною державною адміністрацією здійснено ряд заходів з налагодження та розширення міжнародних зв'язків області з потенційними іноземними партнерами. Зокрема, ведеться робота щодо налагодження партнерських міжрегіональних зв'язків зі Словаччиною, Бельгією, Кіпром.

Водночас, представники області брали участь у низці форумів, конференцій і конгресів, у тому числі за кордоном, під час яких представлено економічний та інвестиційний потенціал області.

Так, у Чернігові відбулися засідання заступників Міністрів закордонних справ країн Вишеградської четвірки та України, засідання Міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, тощо. Крім того, Чернігівська область тісно співпрацює з іноземними дипломатичними представництвами в Україні. Постійні візити Надзвичайних і Повноважних Послів,

консулів, представників інших міжнародних представництв та організацій свідчать про неабиякий інтерес до регіону з боку різних держав (зокрема, протягом п'яти років область відвідали Надзвичайні та Повноважні Посли в Україні більше 25 країн ЄС, Азії, СНД, Австралії, а також делегації міжнародних організацій як-то Представництва ЄС в Україні).

3.6. Аналіз забезпечення формування позитивного міжнародного іміджу області та підтримки місцевого товаровиробника

У контексті формування єдиного світового інформаційного простору та поглиблення процесів інформаційної та економічної інтеграції держав важливою складовою зовнішньої політики не лише для всієї України, але й для її регіонів стає питання популяризації, створення позитивного іміджу та просування інтересів на міжнародній арені.

Створення привабливого образу окремого регіону впливає на підвищення його конкурентоздатності, дозволяє залучати і нарощувати ресурси для свого розвитку. Тому в сучасних умовах виникає необхідність визначення ефективного механізму інформування світової спільноти про потенціал області, її особливості та унікальності.

За останні п'ять років з метою популяризації іміджу регіону забезпечено виготовлення різних друкованих та електронних каталогів, презентацій, буклетів, відеороликів про його потенціал. Відповідні матеріали розповсюджувались під час проведення публічних міжнародних заходів, візитів до іноземних країн.

З метою просування експортного потенціалу на зовнішні ринки, розширення кола іноземних партнерів у співробітництві виконавчої влади та бізнесу відбувся ряд заходів як популяризаційного, так і освітнього характеру. У першу чергу, забезпечувалась інформаційна підтримка, зокрема, через співпрацю з дипломатичними представництвами як закордонних країн в Україні, так і України за кордоном, розповсюдження інформаційних матеріалів про комерційні пропозиції бізнесу, виставково-ярмаркові заходи, тощо.

Своєрідним комунікативним майданчиком між регіональними та іноземними діловими колами став Економічний портал Чернігівської області, який містить актуальну інформацію про зміни в законодавчому полі, виставково-ярмаркові заходи, публічні заходи, що проходять як в Україні, так і за кордоном, міжнародні гранти, проекти та програми, співпрацю з ЄС, комерційні пропозиції наших підприємств та закордонних ділових кіл. Відповідна інформація дублюється на сторінці у facebook. На даному Порталі також розміщено електронний каталог суб'єктів ЗЕД, який включає інформацію про близько 200 підприємств області.

Серед ефективних промоційних заходів можна виділити проведення в Чернігівській області засідань Міжнародного трейд-клубу в Україні, Форумів експортерів, численних семінарів з питань просування продукції на зовнішні ринки, налагодження співпраці з європейськими партнерами.

Водночас, нині, особливо враховуючи світові карантинні обмеження, все актуальнішим стає онлайн-спілкування, зокрема, проведення онлайн-конференцій, електронних виставок, Інтернет-торгівлі.

У 2020 році відбулися вебінари, в т.ч. і навчальні, за підтримки Офісу просування експорту, Ради експортерів та інвесторів при МЗС.

Масштабність процесу європейської інтеграції, впровадження положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та вплив цих процесів на організацію ведення бізнесу, виходу на європейські ринки та розвиток експортного потенціалу робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи серед регіональних підприємств та установ.

Так, за останні п'ять років в Чернігівській області проведено ряд інформаційних кампаній, семінарів, навчальних заходів для бізнесових структур та організацій щодо переваг євроінтеграційних процесів. Зокрема, за спільної організації з Представництвом ЄС в Україні відбулося більше 20 публічних заходів щодо можливостей участі українського бізнесу у європейських торговельних форумах та виставках, отримання грантів та кредитів, з питань започаткування бізнесу та основних вимог європейських організацій для надання підтримки, європейських інструментів для розвитку малого та середнього бізнесу тощо.

Крім того, відбувся ряд інших форумів, міжнародних конференцій, засідань за «круглим столом», інших публічних заходів, спрямованих на висвітлення питань розвитку бізнесу в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також зони вільної торгівлі, перспективи, ризику та можливості виходу на ринки ЄС тощо.

Згідно з всеукраїнським аналітичним звітом, представленим у 2018 році Поліським фондом міжнародних та регіональних досліджень і Асоціацією регіональних аналітичних центрів у рамках проекту «Індекс Євроінтеграційного Економічного Поступу: оцінка економічних реформ в регіонах України на шляху до впровадження зони вільної торгівлі з ЄС» за сприяння Європейського Союзу, динаміка євроінтеграційного економічного поступу Чернігівської області вважалась позитивною.

Так, на початок 2017 року область підвищила своє місце у загальнонаціональному рейтингу до сьомої позиції. Серед найкращих показників експерти виділили «Індекс інвестиційної відкритості регіону для ЄС» (перше місце), «Частка накопичених прямих інвестицій нерезидентів з ЄС в області у загальному обсязі накопичених інвестицій області» (третє місце), «Кількість суб'єктів господарювання промисловості, яким надано право експорту харчової продукції тваринництва до країн ЄС» (шосте місце).

Окремо аналітики відмітили високий рівень Індексу інформаційної підтримки економічного вектору європейської інтеграції регіону, за яким Чернігівська область посіла перше місце. Перше місце область посіла і за показником «Кількість проведених презентацій економічного та інвестиційного потенціалу регіону в органах і структурах ЄС, відносно кількості підприємств регіону».

Водночас, за результатами досліджень «Євромапа України та Євромапа України – 2. Рейтинг європейської інтеграції областей», які проводили аналітики Центру «Нова Європа» у співпраці з Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, у загальному рейтингу Чернігівська область протягом двох років посідала чотирнадцяте місце. У 2019 році за 34-ма індикаторами у 8 сферах, які відображають динаміку зближення окремих регіонів країни з ЄС, Чернігівська область мала лідерські позиції у: економічна інтеграція (третє місце) та локальна демократія та підзвітність (шосте місце).

Згідно з рейтингом областей у 2020 році за 50 індикаторами серед 9 сфер Чернігівська область стала лідером у категоріях «Локальна демократія та підзвітність» і «Гендерна рівність».

З метою промоції та в рамках підтримки місцевих товаровиробників облдержадміністрація сприяла участі підприємств, а також регіональних та колективних експозицій в іміджевих заходах, як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, на таких як: «Барвиста Україна», Міжнародна агропромислова виставка-ярмарок «Агро», Міжнародна універсальна виставка-ярмарок «Весна в Гомелі», Виставка продукції підприємств і організацій України і Республіки Білорусь, Виставка великогабаритної техніки, Ярмарок продукції та виробів декоративно-прикладного мистецтва майстрів з України та Білорусі, які проходили у рамках роботи Регіональних форумів України та Білорусі та інші.

Водночас, з метою сприяння виробництву високоякісних та конкурентоспроможних товарів (продукції) місцевого виробництва, популяризації і просування їх на споживчому ринку в області започатковано проведення щорічного обласного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини». У 2019 році із 23 заявлених 9 суб'єктами господарювання для участі у конкурсі товарів (у т.ч. 20 – продовольчих, 3 – непродовольчих) переможцями стали 7.

Для промоції та популяризації якісних товарів, що виробляються в області, на офіційному вебсайті Чернігівської облдержадміністрації створено рубрику «Чернігівщино, купуй рідне», де можна знайти електронний каталог товарів-переможців конкурсу «Кращий товар Чернігівщини»-2019, а також фото-презентацію розміщення в об'єктах торгівлі області знаку-логотипу «Чернігівщино, купуй рідне».

З метою здійснення фінансової підтримки місцевих товаровиробників та просування їхньої продукції, поширення та пропагування досвіду підприємств, які виробляють якісну продукцію, запроваджено механізм часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях. Проте, в сучасних умовах рівень інформаційного представлення потенціалу області серед міжнародної спільноти ще недостатній. В даному контексті актуальним стає питання конструювання бренду регіону та його просування в епіцентр глобального інформаційного простору. З економічної точки зору, саме формування позитивного іміджу є потужним інструментом залучення значної кількості інвесторів і партнерів.

3.7. Аналіз розвитку територіальних громад

У Чернігівській області, як в більшості регіонів України, сформувалися помітні відмінності в розвитку окремих територій на рівні районів і територіальних громад. Наявність таких відмінностей (диспропорцій) є закономірним явищем, зважаючи на історичні особливості розвитку окремих міст і селищ, природні особливості території, якість ґрунтів, підприємницьку активність населення.

Територіальні диспропорції у розвитку поглибилися з початком активних бойових дій, що призвело до зростання кількості територій, які потребують державної підтримки і застосування спеціальних механізмів та інструментів для забезпечення сталого і збалансованого розвитку громад та області в цілому.

Прикордонні громади мають значні безпекові та економічні обмеження та ризики, зокрема це – вилучення земель з господарського обігу, потенційне руйнування підприємств та об'єктів інфраструктури, втрата логістичного потенціалу, трудова міграція, масове переміщення населення до інших громад, регіонів та іноземних держав. Вони потребують застосування диференційованих підходів щодо відновлення

і розвитку. У цьому контексті особливої актуальності набуває стратегічне планування розвитку територіальних громад Чернігівщини.

Станом на кінець 2024 року 60 % усіх територіальних громад Чернігівщини мають затверджені Стратегії розвитку, проте, частина їх не відповідають Методичним рекомендаціям щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265.

Крім цього, вплив наслідків збройної агресії російської федерації проти України на соціально-економічний розвиток області та її територіальних громад, затвердження у 2024 році нової редакції Державної стратегії регіонального розвитку обумовили необхідність актуалізації діючих стратегій розвитку територіальних громад. Це дозволить не лише привести їх у відповідність до вимог чинного законодавства, а й адаптувати до реальних умов, у яких опинилися громади області та забезпечити комплексний підхід до їх відновлення та розвитку.

Одним із ефективних механізмів для об'єднання ресурсів, спільного вирішення актуальних проблем є співробітництво територіальних громад. В умовах обмежених фінансових можливостей і нових викликів, особливо в прикордонних та постраждалих від війни територіальних громадах, така взаємодія набуває особливого значення.

Так, починаючи з 2015 року, територіальними громадами області було укладено та внесено до реєстру про співробітництво територіальних громад 38 договорів, 19 з яких було укладено після проведення місцевих виборів, що відбулись 25 жовтня 2020 року.

Крім того, з метою сприяння згуртованості громад, покращення їх соціальної стабільності та розвитку на державному рівні започаткована реалізація національного проекту «Пліч-о-пліч: згуртовані громади» (постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2025 № 97 «Про реалізацію експериментального проекту із сприяння налагодженню системної взаємодії між територіальними громадами задля зміцнення єдності та стійкості у подоланні наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України»).

Проект спрямований на об'єднання партнерських громад для підтримки та відновлення громад-форпостів (громад, які розташовані на відстані менше 100 кілометрів від лінії зіткнення та державного кордону з російською федерацією), до якого долучились територіальні громади Чернігівської області.

Також задля сприяння налагодженню ефективної взаємодії місцевих органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань соціально-економічного розвитку територіальних громад області, для посилення спроможності та напрацювання новітніх підходів у сфері регіонального розвитку розпорядженням голови Чернігівської обласної державної адміністрації від 07 вересня 2021 року №872 утворено Раду територіальних громад Чернігівської області.

Також в області діє Чернігівській регіональний Офіс Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України, утворений розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 31 жовтня 2023 року № 712.

Основними цілями та метою діяльності цих консультативно-дорадчих органів є: забезпечення сталого розвитку територіальних громад та регіонів;

вироблення узгодженої позиції щодо соціально-економічного та гуманітарного розвитку громад, ефективного використання їх економічного потенціалу, підвищення інвестиційної привабливості та розробка механізмів подолання диспропорцій розвитку територій;

моніторинг стану розвитку територіальних громад, проведення консультацій з актуальних питань забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, підвищення їх конкурентоспроможності;

обговорення та розгляд проєктів нормативно-правових і законодавчих актів у сфері регіональної політики, місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також проєктів державних, обласних та районних програм економічного, соціального, екологічного, науково-технічного та культурного розвитку, охорони довкілля з метою врахування інтересів громад і надання пропозицій щодо їх удосконалення.

4. SWOT-аналіз Чернігівської області та виявлення конкурентних переваг

На основі аналізу основних тенденцій економічного розвитку регіону та проблематики й стримуючих факторів зростання конкурентоспроможності визначено сильні і слабкі (внутрішні) чинники та можливі зовнішні впливи (можливості і загрози).

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Транзитний потенціал Балто-Чорноморського шляху (міжнародні пункти пропуску, транспортні коридори та європейські автомагістралі, наявні водні магістралі).</p> <p>Наявність ключових ресурсів: є значні природні ресурси (ліс, вода) та сировинна база для подальшої переробки (нафта, газ, скляні піски, інша будівельна сировина, торф тощо). Найкращий в Україні рівень забезпеченості водними ресурсами, зокрема – підземними джерелами якісної питної води. Збалансований розподіл земельного фонду області: майже дві третини – землі сільськогосподарського призначення.</p> <p>Науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність (насамперед, у сфері біологічних, геологічних, технічних, сільськогосподарських наук).</p> <p>Висока частка економічно активного населення. Розвинена підприємницька мережа. Наявність значної кількості вільних ділянок типу грінфілд та браунфілд, об'єктів незавершеного будівництва, придатних для інвестування. Поступова диверсифікація зовнішньоекономічної діяльності на ринки країн ЄС, Азії, Африки, Америки.</p>	<p>Недостатній обсяг інвестицій для виробничого та інфраструктурного розвитку області та фінансування інновацій у промисловості.</p> <p>Недостатньо розвинута власна науково-дослідницька база.</p> <p>Низька ініціативність та інноваційна активність малого та середнього бізнесу.</p> <p>Неналагоджена кооперація наукової і виробничої сфери.</p> <p>Невигідне географічне розташування відносно країн Європи та інших регіонів України (віддаленість від кордонів ЄС, морських портів, південних і західних регіонів України).</p> <p>Недостатньо розвинута логістична інфраструктура (незадовільний стан доріг регіонального та місцевого значення, відсутність аеропорту, нерозчищені фарватери річок Десна та Дніпро).</p> <p>Значна сировинна спрямованість регіонального експорту та суттєва залежність підприємств від зовнішнього ринку збуту.</p> <p>Складний процес просування продукції на місцевих ринках.</p> <p>Невідповідність більшості видів сільськогосподарської та харчової продукції стандартам ЄС.</p>

Наявність можливостей для кластеризації економіки.	Високий рівень фізичного зносу основних фондів, застарілість технологій.
Можливості	Загрози
<p>Активізація державної підтримки щодо покращення інвестиційного клімату, впровадження інновацій, підтримки розвитку малого та середнього бізнесу, в т.ч. удосконалення програм кредитування.</p> <p>Динамічний розвиток ІТ сфери (є ІТ-кластер та активна ІТ-спільнота).</p> <p>Діджиталізація економіки, поширення інноваційних та високотехнологічних виробництв, елементів їхньої інфраструктури.</p> <p>Оптимізація та законодавча дерегуляція підприємницької, інвестиційної та господарської діяльності, вдосконалення податкової, бюджетної та банківської системи, їх адаптація до європейського права та адміністративної практики країн ЄС.</p> <p>Розширення міжнародного та міжрегіонального співробітництва, участь у міжнародних проєктах, залучення МТД.</p> <p>Стійка тенденція до зростання попиту на продовольчу продукцію, росту цін на світових ринках, пов'язану зі стрімким зростанням чисельності населення.</p> <p>Активна політика енергозбереження, стимулювання розвитку відновлювальної енергетики, зацікавленість потенційних інвесторів в її розвитку та використанні.</p> <p>Глобалізація ринків, популяризація та впровадження ЕКО-виробництва, в т.ч. органічного землеробства.</p> <p>Зростання попиту потенційних інвесторів на кваліфіковану робочу силу для перенесення частини виробництв до області.</p> <p>Співпраця з іншими країнами у рамках реалізації ЄС програм підтримки розвитку міжнародного територіального співробітництва.</p> <p>Збільшення обсягів безмитної торгівлі з країнами ЄС та можливостей інтеграції до його внутрішнього ринку (в т.ч.</p>	<p>Продовження геополітичної нестабільності на сході України, близькість території Росії, інформаційна агресія з її боку.</p> <p>Зростання конкуренції для підприємств регіону через інтеграцію України до митної території ЄС, вплив зняття протекціоністських митних тарифів.</p> <p>Ризикований інвестиційний клімат у державі (малопрогнозованість політичних змін, затягування процесів реформування її управління).</p> <p>Системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (неефективність митних процедур: недосконала система фітосанітарного, радіологічного контролю; затягування процесу митного оформлення; необґрунтовані запити на надання додаткових документів).</p> <p>Неврегульованість питання постачання на внутрішній ринок України імпоротної сировини та товарів, відсутність законодавчого механізму захисту власного товаровиробника від несанкціонованого завозу товарів.</p> <p>Наявність та доступність привабливих для трудової міграції «центрів тяжіння» робочої сили (Київ, Польща, Чехія тощо).</p>

цифрового) в рамках реалізації Угоди про Асоціацію. Зростання попиту на українські товари на великих ринках з високими показниками зростання економіки.	
--	--

5. Проблематика та стримуючі фактори зростання конкурентоспроможності області

На сьогоднішній день обсяги інвестиційних надходжень в економіку України значно поступаються переважній більшості країн як Європи, так і Азії. До цього часу не створено середовища, що було б комфортним для вітчизняних та іноземних інвесторів та дозволило б виграти боротьбу за капітал на міжнародному ринку.

Водночас, попри те, що регіон у цілому є привабливим для інвестицій, проведений аналіз індикаторів інвестиційної активності свідчить в цілому про недостатнє зростання величини інвестицій та наявний дефіцит інвестиційних ресурсів, зокрема іноземних, що зумовлено впливом зовнішніх і внутрішніх чинників політичного та економічного характеру та виступає перешкодою для розвитку економіки, підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення соціального добробуту.

Для нарощення позицій в **інвестиційній діяльності** необхідно вирішити низку проблем:

- несприятливий інвестиційний клімат (економічна та фінансова нестабільність, високий рівень інвестиційних ризиків, відсутність належної підтримки та захисту інвестицій, зниження споживчого попиту через девальвацію національної валюти);

- недосконала законодавча база, нестабільність регуляторного середовища, часта зміна, суперечливість, неповнота та неоднозначність трактування чинних нормативно-правових актів, наявність значної кількості дозвоільних органів, надмірна зарегульованість, забюрократизованість та корупційні ризики;

- масовий відплив працездатного населення, низька продуктивність праці, системне недофінансування наукоємних секторів економіки;

- складне та дорогівартісне підключення інвестиційних об'єктів до інженерних мереж, зростання тарифів для промислових споживачів;

- низька активність у просуванні та впровадженні нових форм інвестування, зокрема щодо використання інструментів ДПП;

- недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності, відсутність дієвих інструментів, стимулів та преференцій для інвесторів;

- відсутність системного підходу до державного та регіонального управління розвитком інвестиційної сфери, недостатні фінансові можливості бюджетів усіх рівнів тощо.

Серед ключових проблем на місцевому рівні варто відмітити:

- низька якість підготовки інвестиційних пропозицій/проектів, відсутність розроблених бізнес-планів/ТЕО, розрахунків ефективності інвестицій тощо;

- недосконалість системи підготовки та перепідготовки кадрів з питань інвестиційного та проєктного менеджменту;

- недостатній рівень володіння іноземними мовами;

- неефективна промоція інвестиційного потенціалу територій області;

необхідність розроблення містобудівної документації, схем планування територій, генеральних планів міст обласного та районного значення, селищ міського типу.

Активна позиція та комплексний підхід до вирішення окреслених проблем дозволить з максимальною ефективністю реалізувати області свій інвестиційний потенціал, наростити інвестиційну активність, створити дієве та комфортне бізнес-середовище, що стане передумовою економічного та соціального зростання.

Процес реформування **промисловості** в останні роки характеризується низкою негативних тенденцій як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Непослідовність держави у здійсненні інноваційно-інвестиційної політики, відсутність системи стимулювання інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці - посилення та домінування низькотехнологічних, сировинних підприємств. Виробництво окремих видів продукції зазнало критичного падіння (виробництво тканин, взуття, автомобілів, видобуток нафти і газового конденсату та ін.).

Крім того, останні п'ять років спостерігається стійка тенденція зменшення кваліфікованих спеціалістів для промисловості регіону, що створює гострий дефіцит робітничих кадрів та негативно впливає на індекс промислового виробництва.

У сформованих умовах знову стали більш відчутними проблеми, що стримують зростання виробництва, від вирішення яких багато в чому залежить збереження і розвиток промислового комплексу області:

- високий ступінь фізичного (понад 70%) й морального зносу основних промислово-виробничих фондів в обробних виробництвах;

- превалювання секторів промисловості з низькою доданою вартістю;

- збільшення експорту сировинних товарів, що є значно вразливими до коливань світових ринків;

- низький рівень інвестицій в промисловий комплекс;

- висока енергоємність виробленої продукції (робіт, послуг);

- істотне збільшення податкових та рентних платежів;

- нестача обігових коштів і не вигідні умови для суб'єктів господарювання надання кредитів;

- неефективність механізмів, спрямованих на залучення промислових підприємств до виконання державних замовлень, в тому числі за схемою імпортозаміщення, призупинення ряду державних програм;

- дефіцит кваліфікованої робочої сили для потреб промисловості, високі міграційні процеси трудових ресурсів, відтік інтелектуального капіталу;

- низький рівень забезпечення підготовки професійних кадрів згідно з потребами промисловості;

- висока конкуренція та відсутність державних преференцій для вітчизняних виробників (зростання вимог до екологічної безпеки, якості, сервісного супроводу, технологічного рівня продукції, високий рівень конкуренції з боку іноземних товарів через застосування високорозвиненими країнами сучасних енерго- та ресурсозберігаючих технологій);

- нездатність виробляти та постачати достатньо високий обсяг продукції, щоб бути привабливим для міжнародних клієнтів.

Нинішній рівень інноваційної та наукової діяльності в області ще не забезпечує необхідних умов для переходу економіки на інноваційну модель, що характерно для переважної більшості регіонів України.

Недосконалість існуючої правової бази для здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності, неврегульованість питань фінансування та кредитування, недостатній рівень державної підтримки інноваційного розвитку та неефективне використання існуючого науково-технічного потенціалу уповільнило діяльність суб'єктів господарювання щодо залучення коштів у виробничі процеси та в оновлення виробництва.

До причин, які гальмують інноваційний розвиток промисловості та впливають на рівень конкурентоспроможності вітчизняного продукту, слід віднести низьку платоспроможність внутрішнього ринку, відтік інтелектуального капіталу, застарілу інфраструктуру, неефективність механізмів трансферу технологій.

Однією з найбільш суттєвих проблем економічного розвитку області на сучасному етапі є відставання як України в цілому, так і регіону зокрема від провідних країн світу у сфері нарощування середньо- та високотехнологічного експорту.

Водночас, серйозними перешкодами та проблемами для експортерів у **розвитку зовнішньоекономічної діяльності** та пошуку нових ринків збуту є:

- впровадження жорстких карантинних заходів та спад економічної активності у світі;

- нестабільна економічна ситуація в Україні;

- значна сировинна спрямованість регіонального експорту та суттєва залежність підприємств від зовнішніх ринків збуту, що робить їх дуже вразливими від цінових коливань;

- відсутність достатніх практичних навиків та комунікативних площин для ведення переговорів з іноземними діловими колами;

- недостатнє використання можливостей преференційної торгівлі;

- скорочення промислового виробництва та наявні ознаки погіршення фінансового стану підприємств в умовах відсутності доступу до кредитних ресурсів і, як наслідок, неможливість забезпечити власне виробництво необхідною кількістю сировини та матеріалів для суттєвого нарощування експортних поставок;

- недостатньо розвинута система взаємодії між органами влади та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності області;

- складність та висока затратність для підприємств процедури сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів;

- обмежені знання менеджменту регіональних підприємств щодо вимог та умов доступу на іноземні ринки, пошуку партнерів, здійснення маркетингових досліджень тощо;

- труднощі під час дотримання вимог технічних регламентів;

- високий рівень конкуренції та низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів на зовнішніх ринках;

- низький рівень поінформованості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності про євроінтеграційні процеси.

Складність **розвитку міжнародного співробітництва** зумовлена такими тенденціями, як нестабільна ситуація, яка склалась на сході країни, а також проблемами, що безпосередньо виникають на регіональному рівні, зокрема, незначна кількість міжрегіональних угод, укладених з адміністративно-територіальними одиницями зарубіжних країн, в т.ч. європейськими.

Одним з проблемних питань подальшого розвитку міжнародного територіального співробітництва для Чернігівської області лишається обмеженість європейських

програм та проєктів з підтримки розвитку міжнародного територіального співробітництва, учасниками якого є регіони, що не межують з регіонами країн ЄС.

Крім того, серед інших проблем розвитку **міжнародного територіального співробітництва** регіону необхідно назвати:

нестача фінансування з державного та обласного бюджетів, що ставить під сумнів можливість практичного виконання більшості заходів, спрямованих на інтенсифікацію міжнародної територіальної взаємодії;

брак досвіду у представників органів влади, місцевого самоврядування, бізнесу та неурядових організацій з розроблення конкретних проєктів, їх лобіювання у відповідних структурах Європейського Союзу з метою одержання коштів у рамках міжнародних програм технічної допомоги.

Серед стримуючих факторів **ефективної промоції та формування позитивного міжнародного іміджу** області:

недостатній рівень інформаційного представлення потенціалу області на міжнародному рівні;

відсутність потужного міжнародного бренду області;

низька активність регіонального бізнесу щодо участі у міжнародних та регіональних іміджевих заходах через обмеженість фінансових ресурсів, запровадження карантинних обмежень, обтяжливість процедур оформлення документів для перевезення через кордон виставкових експонатів, особливо продовольчих, складність монтажу великогабаритних виставкових експонатів;

обмеженість ресурсів для промоції власного експортного потенціалу на міжнародних та національних іміджевих заходах.

Серед основних факторів, що впливають на **спроможність територіальних громад**, можна зазначити:

зростання диспропорцій у розвитку громад, що ускладнює збалансований економічний та соціальний розвиток;

збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки, а також необхідність застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їхнього розвитку;

недостатня інституційна спроможність органів влади, зокрема на місцевому рівні;

відсутність або недостатність ініціативності, досвіду та компетенцій щодо розв'язання проблем регіонального та місцевого значення;

обмежені можливості для оперативного реагування на виклики, що постають перед громадами;

недостатня здатність до розроблення та впровадження ефективних заходів, спрямованих на прискорення економічного та соціального розвитку територій.

6. Мета, цілі та основні завдання Програми

Головною метою Програми є забезпечення сталого економічного зростання і соціального розвитку області шляхом створення умов для підвищення конкурентоспроможності та створення додаткових конкурентних переваг за рахунок ефективного використання інвестиційного потенціалу регіону, розвитку промисловості і стимулювання активізації інноваційної діяльності, удосконалення і розширення зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного територіального співробітництва,

підтримки місцевого товаровиробника, промоції потенціалу Чернігівської області та формування її позитивного міжнародного іміджу.

Програма реалізовуватиметься протягом 2021-2027 років, в два етапи.

Початок дії першого етапу Програми – січень 2021 року, закінчення – грудень 2023 року.

Початок дії другого етапу Програми – січень 2024 року, закінчення – грудень 2027 року.

Зростання конкурентоспроможності регіону, забезпечення зайнятості населення й підвищення якості життя передбачається досягти за рахунок наступних основних цілей та пріоритетних завдань:

1. Підвищення рівня інвестиційної привабливості та забезпечення інвестиційної активності області:

підтримка інвестиційної активності та збільшення інвестиційних надходжень;
маркетингова промоція інвестиційного потенціалу та можливостей регіону;
підвищення інституційної спроможності органів місцевої виконавчої влади та самоврядування з пошуку, залученню, супроводу іноземних та вітчизняних інвесторів.

2. Промисловий розвиток:

оптимізація структури промислового виробництва на основі смарт-спеціалізації;
запровадження системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня кадрів, здатних працювати за якісно нових умов.

3. Інноваційний розвиток:

стимулювання інноваційної діяльності в області;
інституційна підтримка розвитку інновацій, їх комерціалізації та трансферу технологій.

4. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності:

забезпечення активізації зовнішньоекономічної діяльності області та розширення ринків збуту;
інформаційна підтримка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області;
сприяння європейській інтеграції.

5. Розвиток сфери зовнішніх зносин, міжнародного територіального співробітництва:

всебічний розвиток і поглиблення взаємовигідних міжнародних зв'язків області з країнами світу;
розвиток міжнародного територіального співробітництва.

6. Формування позитивного міжнародного іміджу області та підтримка місцевого товаровиробника:

ефективна промоція та популяризація потенціалу Чернігівської області;
представлення Чернігівської області у виставково-ярмаркових заходах, які проходять як в Україні, так і за її межами;
інформаційне забезпечення виставкової діяльності;
підтримка місцевих товаровиробників (інформаційна та через запровадження механізму часткового відшкодування підприємствам області вартості витрат з сертифікації продукції або систем управління);
просування продукції місцевих товаровиробників на внутрішній та зовнішній ринки.

7. Посилення спроможності територіальних громад:
 налагодження взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань соціально-економічного розвитку територіальних громад області;
 підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС;
 розвиток міжрегіонального співробітництва щодо цілей відновлення, регіонального та місцевого розвитку.

Для вирішення основних завдань на середньострокову перспективу пропонуються заходи Програми, наведені у додатку 2 до Програми.

7. Напрями підвищення конкурентоспроможності області

7.1. *Формування конкурентних переваг за рахунок ефективного використання інвестиційного потенціалу області*

Одним із основних чинників підвищення конкурентоспроможності є ефективне використання наявного інвестиційного потенціалу, активізація інвестиційної діяльності. Обсяг залучених в економіку регіону інвестицій є одним із критеріїв ефективності його функціонування. При цьому, особливої актуальності набуває модель інвестиційного розвитку території, яка передбачає формування інституційних механізмів та інфраструктури залучення інвестицій (промислово-технологічні зони, індустріальні, наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, акселератори, центри інвестицій тощо).

Також важливим є процес постійного підвищення інвестиційної привабливості регіону, що передбачає в своїй основі те, наскільки регіон відповідає цілям інвесторів: легкість започаткування та ведення бізнесу, безризиковість та прибутковість інвестицій. На сьогоднішній день існує нагальна потреба у створенні комфортного бізнес-середовища, налагодженні ефективної комунікації з вітчизняним та іноземним бізнесом, наданні прозорості та кваліфікованої підтримки інвестору, щоб активізувати процеси надходжень фінансових ресурсів для втілення успішних бізнес-проектів.

Одним з найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності буде створення привабливого інвестиційного іміджу регіону як території для вкладання капіталу, забезпечення ефективної промоції, розкриття переваг області і представлення її як надійного та ефективного партнера.

Серед основних етапів трансформації інвестиційного потенціалу та можливостей області в конкурентні переваги для зміцнення позицій та підвищення конкурентоспроможності регіону на загальнодержавному та міжнародному рівнях є:

1. Аналіз та дослідження наявного економічного потенціалу, визначення сильних сторін та інвестиційних «родзинок» регіону.
2. Визначення пріоритетних галузей для інвестування на рівні територій області, у т.ч. на засадах смарт-спеціалізації, розвиток та інвестування в які підсилять локальні можливості та стане поштовхом для зростання всього регіону.
3. Формування повного та масштабного «портфелю» потенційних об'єктів для інвестування, його популяризація та полегшення доступу до нього вітчизняного та іноземного інвестора.
4. Запровадження на всіх рівнях єдиних стандартів залучення та супроводу інвестора.

5. Формування команди професійних інвестиційних менеджерів – осіб, відповідальних за залучення і супровід інвесторів на рівні територіальних громад, укрупнених районів, міст та області, постійне підвищення рівня їх знань та кваліфікації щодо професійної комунікації з інвесторами, ведення ділових переговорів, основ дипломатії, написання та супроводу інвестиційних проєктів, ознайомлення зі світовим досвідом у сфері інвестиційної політики, залучення МТД, грантів, кредитних коштів, державно-приватного партнерства, вивчення іноземних мов (англійська).
 6. Формування бази даних інвестиційних запитів, що надходять в регіон, для визначення типових питань та потреб інвесторів, аналізу можливих помилок, вивчення прийнятих позитивних рішень щодо інвестування та відпрацювання ефективного алгоритму залучення інвестицій.
 7. Здійснення моніторингу реалізації інвестиційних проєктів господарюючими суб'єктами на території області, вивчення та сприяння у вирішенні проблемних питань, стимулювання до реінвестування.
 8. Створення нових інформаційних продуктів інвестиційного спрямування для популяризації інвестиційних можливостей регіону (інвестиційне «портфоліо» області, інвестиційні паспорти, каталоги, буклети, «Гід для інвестора», проморолики тощо).
 9. Використання сучасних інформаційних та веб-ресурсів з метою активного інвестиційного маркетингу та промоції (інтерактивна інвестиційна карта, інвестиційний портал, телеграм-канал, сторінки в соцмережах тощо).
 10. Формування бази даних потенційних інвесторів, виходячи із наявних ресурсів, пріоритетних сфер для інвестування та потреб регіону, налагодження з ними ефективної комунікації з метою підписання меморандумів про співпрацю, стимулювання до здійснення інвестицій.
 11. Проведення та представлення області на високому рівні під час участі в публічних заходах інвестиційного характеру (форуми, конференції, семінари, тренінги тощо).
 12. Активізація роботи щодо налагодження співпраці з країнами і міжнародними організаціями - партнерами з розвитку щодо залучення та використання міжнародної технічної допомоги, сприяння потенційним реципієнтам у підготовці заявок для участі у кредитних та грантових програмах.
 13. Популяризація та поширення застосування механізму державно-приватного партнерства в області (визначення потенційних об'єктів ДПП, сприяння у підготовці концептуальних записок та ТЕО, проведення навчальних заходів, пошук приватних партнерів).
 14. Проведення щорічних обласних конкурсів з відбору інвестиційних проєктів/стартапів «STARTUP.CN», «Інвестор року», «Проект року» та ін.
 15. Сприяння формуванню та підтримка функціонування інфраструктури залучення інвестицій (промислово-технологічні зони, індустріальні парки, наукові та технопарки тощо).
 16. Консолідація зусиль усіх стейкхолдерів, які займаються підтримкою інвестиційної діяльності (Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, ДУ «Офіс із залучення та підтримки інвестицій», Агенція з питань підтримки державно-приватного партнерства, ТПП тощо).
- Рушійною силою для активізації інвестиційних потоків в область стане генерування інвестиційних пропозицій, просування та реалізація інвестиційних проєктів, зокрема у пріоритетних сферах розвитку економіки регіону.

Важливе значення має реалізація комплексу заходів, спрямованих на документальне затвердження можливостей реалізації нових інвестиційних проєктів на етапі планування розвитку (через схеми планування територій, генеральні плани населених пунктів, плани зонування території, паспорти земельних ділянок тощо).

Також планується впровадження ефективної моделі підтримки коопераційних взаємозв'язків, включаючи кластерні об'єднання, оскільки кластеризація економіки обумовлює і справляє значний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності.

Ще одним важливим напрямом для формування конкурентних переваг за рахунок інвестиційних ресурсів є участь в розробці та реалізації проєктів і програм міжнародної технічної допомоги, міжрегіональної та міжнародної кооперації, розширення доступу реципієнтів регіону до якомога більшої кількості грантових та кредитних програм, максимальне використання переваг і можливостей, що надає співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями.

В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів для впровадження інвестиційних проєктів, особливо в інфраструктурній галузі, інструментом для реалізації зазначених цілей може стати державно-приватне партнерство. Об'єднання державних і приватних зусиль, ресурсів та справедливий розподіл ризиків між сторонами дозволяють ефективніше залучати інвестиції для реалізації суспільно значущих проєктів.

Реалізація заходів Програми передбачає співробітництво та консолідацію зусиль усіх стейкхолдерів, які займаються підтримкою інвестиційної діяльності в області, створення дієвої системної мережі роботи з інвесторами (регіон-місто-територіальні громади), підвищення спроможності органів місцевої виконавчої влади та самоврядування з пошуку, залучення, супроводу іноземних та вітчизняних інвесторів.

Впровадження зазначених заходів може бути посилене за умови проведення сприятливої та ефективної інвестиційної політики як на державному, так і на регіональному рівнях. Ця політика передбачає: створення стабільної нормативно-правової бази функціонування ринку інвестицій, спрощення ведення бізнесу, проведення податкової та судової реформ, підняття позицій України і області в міжнародних рейтингах, запровадження інвестиційних стимулів, особливо для проєктів з високою доданою вартістю, розбудова інфраструктури, у т.ч. за допомогою механізму державно-приватного партнерства тощо.

Як результат, це сприятиме залученню інвесторів, створенню робочих місць, підвищенню рівня життя людей, розвитку галузей економіки з високою доданою вартістю та місцевих підприємств, що в підсумку дозволить підвищити конкурентоспроможність та забезпечити економічне зростання регіону.

7.2. Розвиток промисловості та стимулювання інноваційної діяльності

Регіональна промислова політика буде спрямована на впровадження безвідходних та енергозберігаючих технологій, стимулювання наукомістких виробництв, що здійснюють випуск конкурентоздатної продукції, розвиток місцевої сировинної бази, ефективне використання природних ресурсів, активне залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Основними напрямками діяльності місцевої влади з реалізації Програми в промисловій сфері стануть:

структурний розвиток промислового комплексу області відповідно до напрямів смарт-спеціалізації;

модернізація системи підготовки робітничих кадрів та запровадження системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня працівників, здатних працювати за якісно нових умов;

просування продукції товаровиробників області на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Розвиток промислового сектору та стимулювання інноваційного розвитку в галузевому розрізі протягом дії Програми буде зосереджено на:

розвитку промислового комплексу відповідно до смарт-спеціалізації регіону;

модернізації виробництва через налагодження співпраці промислових підприємств з ІТ-компаніями щодо впровадження промислової автоматизації у виробництві;

налагодженні кооперативних зв'язків між підприємствами, в т.ч. у напрямі виробництва продукції оборонного призначення та імпортозаміщення;

сприянні створенню та розвитку кластерних формувань;

запровадженні системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня кадрів, здатних працювати за якісно нових умов;

продовженні та якісному наповненні регіональних промоційних та стимулюючих заходів, зокрема: Чернігівський регіональний інноваційний форум, конкурси «Chernihiv Innovation Challenge», «Робітнича професія - крок до успіху», підготовка каталогу інноваційних розробок та ін.

Основними напрямками діяльності місцевої влади з реалізації Програми в частині стимулювання інноваційного розвитку стануть:

сприяння формуванню ланок ефективної інноваційної інфраструктури (інноваційні та консалтингові центри, інноваційні лабораторії-майстерні, бізнес-інкубатори, бізнес-акселерації, коворкінг-зони та ін.) як платформи для зростання розвитку інновацій та передових технологій;

організація роботи ланцюгів «освіта-наука-виробництво»;

організація інформаційного супроводу діяльності підприємств, організацій, установ області у сфері інтелектуальної власності;

сприяння проведенню щорічних науково-технічних конференцій «Створення та модернізація озброєння і військової техніки в сучасних умовах»;

проведення публічних заходів щодо запровадження інновацій та науково-технічних розробок у всіх сферах економіки;

моніторинг роботи профільних структурних підрозділів з наукових досліджень, розробки та впровадження нових технологій та інноваційної продукції, створених на базі закладів вищої освіти;

здійснення моніторингу та поширення науково-технічної інформації щодо розробок підприємств та організацій області.

Результатом виконання Програми має стати зростання ділової активності промислового сектору, ефективне використання природного та людського потенціалу регіону для підвищення його конкурентоспроможності, що сприятиме залученню інвестицій та модернізації виробничого комплексу.

7.3. Активізація зовнішньоекономічної діяльності та нарощення експортного потенціалу

Для ефективного функціонування економіки регіону у сучасному просторі необхідно впровадження реально діючого комплексу інструментів реалізації зовнішньоекономічної діяльності через ефективне використання та нарощування експортного потенціалу, проведення комплексу системних та цілеспрямованих заходів, направлених на освітню підтримку суб'єктів господарювання, налагодження зв'язків із іноземними діловими колами, просування економічних інтересів області за кордоном з використанням новітніх інтернет-технологій та інноваційних засобів візуалізації, сприяння експортерам у проведенні технічних процедур, необхідних для виходу на зовнішні ринки.

Підтримка та промоція експортного потенціалу має привернути увагу потенційного ділового партнера як до регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і до області в цілому та сформувати їх позитивне сприйняття. Послідовна реалізація заходів програми дозволить створити передумови для активізації зовнішньоекономічної діяльності, нарощування обсягів експорту та кількості експортерів області; розширення знань і компетенцій підприємств, необхідних для участі у міжнародній торгівлі.

Для подальшої активізації зовнішньоекономічної діяльності області робота місцевої влади буде зосереджуватися на:

1. Сприянні експортерам області у нарощуванні обсягів експорту та розширенні ринків збуту шляхом:

проведення публічних заходів (в т.ч. і в онлайн-форматі) за участю міжнародних експертів, представників іноземних ТПП, закордонних ділових кіл тощо;

встановлення та розвитку прямих ділових зв'язків між регіональними підприємствами-експортерами та іноземними партнерами;

використання сучасного світового економічного досвіду виходу на нові рівні зовнішньоекономічної діяльності;

проведення для регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності інформаційно-освітніх кампаній, спеціальних семінарів-тренінгів тощо з питань демонстрації успішно реалізованих підприємницьких проєктів щодо виходу на зовнішні ринки та розвитку експортного потенціалу, обміну досвідом виходу на зовнішні ринки, особливостей умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності в різних країнах, сучасних методів і механізмів управління експортними операціями, розвитку зовнішньоторговельного потенціалу підприємств (в т.ч. для МСП), тощо із залученням різних галузевих експертів;

проведення постійного моніторингу кон'юнктури зовнішніх ринків для вибору перспективних напрямків збуту регіональної продукції;

2. Інформаційній підтримці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області шляхом:

підвищення рівня обізнаності про актуальні експортні можливості в т.ч. через використання веб-ресурсів (спеціалізованого вебсайту, фейсбук сторінок, e-mail розсилки, експортних дайджестів тощо), організацію опитувань експортерів, публікації статей про актуальні експортні можливості, висвітлення усіх важливих подій у сфері вітчизняного та міжнародного експорту, співпрацю з міжнародними організаціями з питань підтримки експортерів; законодавчі умови та процедури доступу українських товарів до закордонних ринків; можливості представлення експортного потенціалу на

міжнародних заходах за кордоном; ініціативи іноземних компаній про закупівлю товарів області, тощо;

сприяння участі регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в освітніх курсах, міжнародних програмах, проєктах (в т.ч. у форматі цільових семінарів та інших міжнародних заходів), що націлені на розвиток людського капіталу та зміцнення навичок і компетенцій підприємств, зокрема МСП, необхідних для участі в міжнародній торгівлі;

забезпечення роботи Економічного порталу Чернігівської області;

вивчення ринку експортних ініціатив з підготовкою електронного каталогу експортних пропозицій та забезпечення його подальшого розповсюдження серед закордонних ділових кіл, в т.ч. через веб-ресурси;

постійне оновлення онлайн-каталогу експортерів Чернігівської області та його промоція серед міжнародної спільноти.

3. Сприянні європейській інтеграції шляхом:

організації та проведення зустрічей, конференцій, засідань «за круглим столом», семінарів з питань європейської інтеграції, у т.ч. за участю делегацій міжнародних організацій (НАТО, Представництво Європейського Союзу в Україні та ін.);

участі у навчаннях, тренінгах та семінарах з обміну досвідом з питань європейської та євроатлантичної інтеграції в межах України та за кордоном.

7.4. Розвиток сфери зовнішніх зносин та розширення міжнародного територіального співробітництва

У сучасних умовах міжнародні відносини є одним з потужних інструментів та складових цілісного механізму регіонального розвитку. Зокрема, міжнародне територіальне співробітництво виступає ефективним засобом реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин, а також практичним інструментом втілення європейської інтеграції та європейських стандартів на регіональному та місцевому рівнях.

Першочергові завдання для Чернігівської області у сфері міжнародного територіального співробітництва полягають в удосконаленні і суттєвому підвищенні ефективності співпраці з закордонними партнерами, налагодженні взаємодії з міжнародними організаціями і фінансовими інституціями, розвитку стійких та продуктивних стосунків з адміністративно-територіальними одиницями зарубіжних країн, реалізації спільних проєктів.

Основними напрямками діяльності місцевої влади з реалізації Програми в частині розвитку зовнішніх зносин, міжнародного територіального співробітництва стануть наступні:

1. Всебічний розвиток і поглиблення взаємовигідних міжнародних зв'язків області з країнами світу шляхом:

забезпечення організації прийомів офіційних делегацій іноземних держав або окремих іноземців, які відвідують Чернігівську область, з метою промоції потенціалу регіону, налагодження партнерських взаємовигідних відносин для реалізації спільних проєктів;

розширення договірної бази Чернігівської області з регіонами іноземних країн (визначення перспективних напрямів співпраці між Чернігівською областю та регіонами іноземних держав, моніторинг усіх відкритих джерел інформації щодо напрямів можливого розвитку співробітництва, налагодження комунікації з

керівництвом регіонів іноземних держав з метою встановлення партнерських відносин, узгодження спільного плану заходів щодо встановлення партнерських відносин до підписання міжрегіональних угод);

реалізації діючих угод та планів заходів про співробітництво Чернігівської області з регіонами-партнерами іноземних країн;

забезпечення візитів офіційних делегацій Чернігівської області по Україні, а також за кордон з метою вивчення досвіду щодо ефективного регіонального розвитку, промоції потенціалу регіону, налагодження партнерських відносин, реалізації спільних проєктів у сферах, що становлять взаємний інтерес;

забезпечення протоковою атрибутикою та професійним перекладацьким супроводом міжнародної діяльності Чернігівської області.

2. Розвиток міжнародного територіального співробітництва шляхом:

забезпечення участі української сторони в реалізації проєктів міжнародного територіального співробітництва у рамках виконання програм міжнародного територіального співробітництва, в т.ч. європейських;

проведення та участі у зустрічах, семінарах, конференціях та інших публічних заходах з питань міжнародного територіального співробітництва;

участі у навчальних програмах, тренінгах, консультаціях, виїзних засіданнях робочих груп за кордоном щодо розвитку міжнародного територіального співробітництва;

проведення інформаційних кампаній щодо перспективних напрямків розвитку міжнародного територіального співробітництва, можливостей реалізації проєктів у відповідній сфері.

7.5. Формування позитивного міжнародного іміджу Чернігівщини та підтримка місцевого товаровиробника

У сучасних умовах територіальний імідж - це реальний і надзвичайно важливий ресурс економіки. Репутація регіону серед вітчизняних і зарубіжних суспільно-політичних і ділових кіл стають основними чинниками просування власних зовнішньоекономічних проєктів, найважливішим конкурентним ресурсом для налагодження партнерських відносин. Тож роль маркетингу та промоції полягає, головним чином, у тому, щоб привернути увагу потенційного ділового партнера до області та сформувати його позитивне сприйняття.

У свою чергу формування «доброго імені» області є передумовою для прискорення її соціально-економічного розвитку, підвищення рівня і якості життя населення, оскільки сприяє вирішенню низки основних питань, що мають важливе значення для інтенсивного розвитку території. Це, насамперед, залучення інвестицій, розширення ринків збуту продукції національних/регіональних виробників, залучення трудових ресурсів тощо.

Тому поліпшення міжнародного іміджу області має стати важливим напрямом діяльності місцевої влади, що сприятиме інтеграції економіки області в систему міжнародних економічних зв'язків.

З метою просування експортного потенціалу області та підтримки місцевого товаровиробника на міжнародних ринках збуту, формування позитивного міжнародного іміджу Чернігівщини підготовлено та подано до Міністерства розвитку громад та територій України на конкурсний відбір проєктів регіонального розвитку, що

фінансуватимуться за кошти ЄС, проєкт «EXPORT AID – підтримка експортної діяльності Чернігівської області».

Загальною ціллю даного проєкту є підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності регіону на міжнародних ринках збуту.

У рамках проєкту передбачається розробка та забезпечення сучасними й інноваційними інструментами для ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності Чернігівської області, як-то ONLINE-платформа та спеціальне обладнання для участі в OFFLINE іміджевих заходах, що сприятимуть не тільки нарощуванню обсягів регіонального експорту, але й дозволять внести динаміку та зробити промоцію регіону і його підприємств цікавою та повною.

Проведення масштабних іміджевих заходів в області з підтримки місцевих експортерів забезпечить не лише розвиток зовнішньоекономічної діяльності, але й сприятиме прискоренню соціально-економічного розвитку регіону.

Налагодження співробітництва зі структурами регіонів ЄС щодо питання можливості отримання регіональним органом з оцінки відповідності повноважень щодо визнання робіт з оцінки відповідності європейських держав, маркування знаком СЕ за дорученням нотифікованих органів ЄС, не лише сприятиме розвитку зазначеної галузі, але й забезпечить новий напрямок для розвитку міжрегіонального зовнішньоекономічного співробітництва з іноземними регіонами.

Водночас, запровадження систем часткового відшкодування регіональним підприємствам за участь у виставково-ярмаркових заходах та здійснення сертифікації продукції дозволить не лише збільшити кількість закордонних партнерів, але й розширити товарну структуру експорту.

Напрями діяльності, зазначені у відповідному проєкті, передбачені до реалізації в заходах даної програми.

Так, основними напрямками діяльності місцевої влади з реалізації Програми в частині формування іміджевої конкурентоспроможності регіону стануть:

1. Ефективна промоція та популяризація потенціалу Чернігівської області шляхом:
 - розробки бренду регіону із залученням професійних експертів-маркетологів та створення елементів бренд-буку області;
 - виготовлення рекламно-іміджевої продукції та інформаційно-презентаційних матеріалів про область;
 - виготовлення брендваної офіційними логотипами області презентаційно-сувенірної продукції та їх переклад на іноземні мови;
 - створення промоційних відеороликів про Чернігівщину українською та іноземними мовами;
 - виготовлення та оновлення мобільних виставкових стендів Чернігівської області;
 - промоції потенціалу регіону у спеціалізованих закордонних та вітчизняних ЗМІ та інтернет ресурсах;
 - використання можливостей дипломатичних представництв України за кордоном та дипломатичних представництв країн, акредитованих в Україні, для поширення інформаційних матеріалів про область серед іноземних ділових кіл.
2. Представлення потенціалу Чернігівської області у виставково-ярмаркових заходах, які проходять як в Україні, так і за її межами шляхом:

стимулювання та забезпечення участі регіональних підприємств і організацій, формування експозицій Чернігівської області та колективних експозицій для представлення в іміджевих заходах, в т.ч. й в онлайн форматі, як в Україні, так і за кордоном;

створення та забезпечення роботи онлайн-платформи для проведення віртуальних промоційних заходів та виставок продукції місцевих виробників та її промоція.

3. Інформаційне забезпечення виставкової діяльності шляхом:

формування та промоції планів проведення в області виставково-ярмаркових заходів;

забезпечення проведення інформаційних кампаній серед суб'єктів господарювання області про виставки, ярмарки та інші іміджеві заходи, в т.ч. в онлайн форматі, які проводяться в Україні та за кордоном.

4. Підтримка місцевого товаровиробника шляхом:

забезпечення часткового відшкодування підприємствам області вартості витрат з сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції;

здійснення часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях;

проведення інформаційно-консультаційних заходів щодо підтримки місцевих товаровиробників, зокрема, з питань маркетингової діяльності, безпечності харчових продуктів, впровадження на підприємствах області сучасних міжнародних систем управління тощо;

ведення рубрики «Чернігівщина, купуй рідне» на офіційному вебсайті Чернігівської облдержадміністрації;

виготовлення знаку-логотипу «Чернігівщина, купуй рідне» для розміщення в об'єктах торгівлі;

проведення щорічного обласного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини»;

промоції результатів щорічного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини» через створення електронних каталогів та відеоматеріалів (циклів сюжетів) для показу в ефірі телевізійних каналів товарів-переможців та їх виробників;

підготовки та оприлюднення фото-презентації розміщення в об'єктах торгівлі області знаку-логотипу «Чернігівщина, купуй рідне»;

проведення аналітичних досліджень щодо актуальних питань економічного розвитку регіону (експертні дослідження, опитування суб'єктів господарювання, проведення бізнес-аналітики).

7.6. Підвищення спроможності територіальних громад

Враховуючи нестабільність зовнішнього середовища та певні невизначеності, в яких функціонують територіальні громади, дієвим інструментом реагування на зміни без відхилень від обраних пріоритетів та завдань, є стратегічне управління. Відповідно до цього кожна територіальна громада для прогнозування свого майбутнього розвитку, а також вибору способів і форм реагування на різні події потребує прийняття стратегії. У зв'язку з цим, важливого значення набуває питання розроблення стратегічних документів на рівні територіальних громад.

Децентралізація влади та формування спроможних територіальних громад вимагають якісного кадрового оновлення органів місцевого самоврядування – нових навичок, знань та кардинально вищої кваліфікації у сфері довгострокового планування та проектування регіонального та місцевого розвитку.

Так, основними напрямками з реалізації Програми в напрямі посилення спроможності територіальних громад стануть:

1. Налагодження взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань соціально-економічного розвитку територіальних громад області:

забезпечення діяльності Ради територіальних громад Чернігівської області та Чернігівського регіонального Офісу Конгресу місцевих та регіональних влад при Президенті України;

2. Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС:

проведення інформаційно-консультаційних заходів для територіальних громад області у сфері стратегічного планування, надання публічних послуг, бюджетування (в тому числі гендерно орієнтованого), залучення інвестицій, з питань євроінтеграції та використання інструментів фінансування ЄС, зокрема із залученням проєктів міжнародної технічної допомоги та міжнародних партнерів;

формування регіональної спільноти проєктних менеджерів як ефективного стимулу розвитку громад;

3. Розвиток міжрегіональної співпраці щодо цілей відновлення, регіонального та місцевого розвитку:

розвиток міжмуніципального співробітництва, зокрема на рівні громад сусідніх областей (Київської, Полтавської, Сумської);

розбудова партнерства та обміну досвідом між органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами регіональної політики щодо ефективності управління та впровадження інноваційних методів роботи, реалізації проєктів, процесів відбудови;

налагодження системної взаємодії між територіальними громадами задля зміцнення їх єдності та стійкості у подоланні наслідків збройної агресії російської федерації проти України у рамках Національного проєкту «Пліч-о-Пліч: згуртовані громади»;

сприяння налагодженню міжмуніципальної співпраці та реалізації проєктів міжмуніципального співробітництва.

8. Визначення драйверів конкурентоспроможності

Чернігівська область – це синергія перспектив, край унікальних можливостей та динамічного розвитку, де зосереджено значний інвестиційний потенціал у багатьох сферах, зокрема в аграрному секторі, транспорті та логістиці, туристично-рекреаційному комплексі, енергетиці, промисловості та ІТ-сфері.

Економічне зростання області напряду пов'язане з необхідністю виявлення «драйверів конкурентоспроможності» (точок зростання), ефективне використання яких дозволило б надати імпульс для активізації інвестиційної діяльності, реалізації економічного потенціалу та збалансованого розвитку всього регіону. Такими точками росту для Чернігівської області можуть стати: індустріальні, технологічні, наукові парки, кластери, запровадження спеціального режиму інвестування в рамках території пріоритетного розвитку (спеціальної/вільної економічної зони), реалізація

інвестиційних проєктів, спрямованих на створення продукту з високою доданою вартістю.

На сьогоднішній день завершується робота над створенням та реєстрацією першого в області індустріального парку «Менський» у м. Мена, при цьому спільно з органами місцевого самоврядування як потенційними ініціаторами створення індустріальних парків опрацьовуються інші локації на території області для створення сучасних промислових зон та розміщення індустріальних парків.

Для розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності розглядається питання створення технологічного парку «Центр оборонних технологій» у м. Чернігів за участю, в т.ч. близько 10 регіональних підприємств, задіяних у виробництві оборонної продукції, та Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки.

Кластери є тим інструментом, який дозволяє дати синергетичний поштовх розвитку регіональної економіки, використовуючи ключові переваги і точки економічного зростання, максимально посилювати сильні сторони розвитку певної галузі в регіоні, в той же час мінімізуючи стримуючі фактори розвитку.

В області значним потенціалом кластеризації та сталого функціонування в системі пов'язаних галузей володіють підприємства, задіяні в переробці сільськогосподарської продукції, виробництві харчових продуктів та напоїв, високотехнологічному машинобудуванні, легкій та меблевій промисловості, у туристичній сфері, сфері ІТ, що у найкоротші терміни може перетворити ці об'єднання у точки економічного зростання.

У промисловому комплексі пріоритетними напрямками повинні стати високотехнологічні галузі - машинобудівна, нафтохімічна, паливно-енергетична, а також домінуючі в економіці регіону легка, харчова та деревообробна промисловість, які забезпечать високі темпи зростання виробництва, стабільне наповнення бюджетів всіх рівнів, збереження існуючих та створення нових робочих місць, зайнятість населення, зменшення міграційних процесів.

Драйверами конкурентоспроможності у промисловості можуть стати новостворені промислові потужності з виробництва:

- цементу і сухих будівельних сумішей;
- будівельних матеріалів з глини;
- залізобетонних конструкцій;
- скла та виробів зі скла;
- меблів та виробів з деревини;
- поглибленої переробки торфу;
- медичної техніки;
- фармацевтичних продуктів і препаратів;
- сучасних біопрепаратів на основі мікроорганізмів;
- органічно чистих продуктів харчування, в.т.ч. дитячого харчування.

Також перспективним для розвитку області є будівництво заводів з переробки твердих побутових відходів, відходів деревообробки та сільського господарства.

Крім того, Чернігівщина має усі передумови для кооперації промисловості та потужного ІТ-сектору, зокрема все більшої актуальності набуває створення «розумних» заводів, фабрик, обчислювальних центрів, електростанцій, установок тощо. При цьому, очікуваний щорічний приріст галузі становитиме 20%.

Агропромисловий комплекс має усі передумови, щоб стати для Чернігівської області локомотивом відновлення та економічного зростання, адже вона має значний сільськогосподарський потенціал і є однією з найбільш аграрно розвинутих областей України. Точками зростання для цієї галузі можуть стати:

залучення інвестиційних коштів для розвитку птахівничої галузі, кролівництва та вівчарства як найбільш затребуваних видів на ринку сільськогосподарської продукції;

наращування потужностей по зберіганню сільськогосподарської продукції: зернохосовищ, овоче- та фруктохосовищ;

розвиток ягідництва, овочівництва та садівництва як перспективних напрямів розвитку сільських територій;

створення виробництв, зайнятих у галузі вирощування екологічно чистих тепличних культур, завдяки чому можна забезпечити цілорічне задоволення потреб населення в овочах захищеного ґрунту;

переробка органічних відходів сільськогосподарського виробництва та виробництво біогазу.

Близькість до європейської транспортної мережі створює можливості кращої інтеграції в європейські виробничі та логістичні мережі. Наразі використовується тільки 25–30% транзитного потенціалу країни. Значний транзитний потенціал області на перехресті торгових шляхів між ЄС, Близьким Сходом та Азією створює умови для розвитку відповідної логістичної інфраструктури, створення логістичних центрів та розбудови аеродромів. Чернігівщина може стати виробничим та логістичним хабом, зосереджуючись на високих технологіях та створенні виробництв з високою доданою вартістю.

Водночас, оновлення рухомого складу та оптимізація пасажирського транспорту; оновлення парку вантажних вагонів і локомотивів, модернізація та електрифікація залізничних шляхів і напрямків сприятиме модернізації системи надання транспортних послуг, підвищенню якості та рівня безпеки перевезень пасажирів та вантажів, створенню конкурентного середовища на ринку транспортних послуг.

Ще однією перевагою регіону в логістичному плані може стати відновлення судноплавства на р. Десна та збільшення протяжності водних шляхів на території області завдяки здійсненню днопоглиблювальних робіт.

Пріоритетного значення набувають інвестиції у туристично-рекреаційну галузь. Зокрема, для перетворення її на «точку зростання регіону» доцільно забезпечити розбудову туристичної інфраструктури (насамперед, упорядкування культурних та історичних пам'яток, розвиток готельного сектору); удосконалення туристичного обслуговування; зміцнення партнерства між суб'єктами туристичної сфери та інших сфер, що пов'язані з туризмом. Розвиток туризму, формування сучасних туристичних маршрутів створює сприятливі умови для розвитку малого бізнесу (особливо у сфері послуг), сприяє зростанню samozайнятості населення, зменшує безробіття.

Реалізація потенціалу енергозбереження області створить «точку зростання» економіки шляхом розвитку відновлюваної енергетики та її інтеграції у енергетичні системи, зменшення енергоємності виробництва одиниці продукції, здійснення оптимізації паливно-енергетичного балансу, створення потужностей з виробництва електроенергії з усіх видів відновлюваних джерел: енергії сонця, вітру, біомаси та біогазу тощо.

В свою чергу, розвиток відновлюваних джерел енергії сприятиме росту супутніх

галузей - виробництву електричного обладнання, кабельної та металевої продукції, монтажним компаніям та іншим.

Драйвери розвитку зовнішньоекономічної діяльності та промоції потенціалу регіону:

запровадження систем здійснення часткового відшкодування вартості витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях та з сертифікації продукції або систем управління. Відповідні механізми сприятимуть виробництву високоякісних та конкурентоспроможних товарів (продукції) місцевого виробництва, що дозволить в т.ч. і нарощувати експортний потенціал регіону;

забезпечення сучасними інноваційними інструментами для ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності та промоції потенціалу регіону серед міжнародної спільноти через розробку онлайн-платформи для проведення віртуальних промоційних заходів та виставок продукції місцевих виробників. Відповідна платформа представлятиме собою інтерактивний гід для продукції регіональних компаній, який розробляється у вигляді сайту за допомогою спеціальних флеш-технологій. На платформі розміщуватимуться віртуальні павільйони з презентаційними матеріалами про область та про регіональних експортерів, забезпечена можливість для проведення B2B зустрічей чи надання відповідей на запитання потенційних клієнтів;

налагодження співробітництва з структурами регіонів ЄС щодо питання можливості отримання регіональним органом з оцінки відповідності повноважень щодо визнання робіт з оцінки відповідності європейських держав, маркування знаком CE за дорученням нотифікованих органів ЄС. Це сприятиме не лише розвитку зазначеної галузі, але й забезпечить новий напрямок для розвитку міжрегіонального зовнішньоекономічного співробітництва з іноземними регіонами.

9. Очікувані результати та індикатори виконання Програми

У цілому реалізація завдань та заходів Програми матиме прямий вплив на зростання конкурентоспроможності регіону, адже забезпечить підвищення інвестиційної привабливості, розвиток промисловості, удосконалення та впровадження нових інноваційних технологій у виробничі потужності, методик та практик у реалізацію промоції потенціалу області, широке залучення суб'єктів господарювання області до зовнішньоекономічної діяльності, підтримку та підвищення конкурентоздатності місцевого товаровиробника. Це дозволить забезпечити підвищення ефективності та продуктивності виробництва, розвиток підприємницької діяльності, збільшення доходів підприємств, створення нових виробничих потужностей та робочих місць, спрощення процесу здійснення оцінки відповідності продукції, покращення взаємодії між владою і бізнесом, зростання спроможності територіальних громад тощо.

Ключовими критеріями ефективності реалізації заходів Програми є проведення оцінки її результатів, яка стане основою для можливого коригування та внесення змін і доповнень до Програми.

Основні результативні показники (кількісні/якісні індикатори) виконання заходів наведені в Додатку 3.

10. Фінансово-ресурсне забезпечення Програми

Фінансування Програми здійснюватиметься за рахунок коштів обласного бюджету та інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством України. Фінансування Програми за рахунок коштів обласного бюджету здійснюватиметься відповідно до кошторису, що затверджується на кожний рік.

Обсяги фінансових ресурсів обласного бюджету та напрями їх використання визначаються в залежності від потреби, фінансових можливостей бюджету та з дотриманням вимог ст. 85 Бюджетного Кодексу України.

Ресурсне забезпечення Програми наведено в Додатку 1.

11. Координація та контроль за ходом виконання Програми

Виконання Програми здійснюється шляхом реалізації виконавцями заходів, зазначених у цій Програмі.

Безпосередній контроль за виконанням заходів Програми, координацію дій між виконавцями Програми, визначення порядку взаємного інформування та звітування здійснює Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації.

Основними формами контролю за реалізацією заходів та досягненням показників Програми є:

- щоквартальна звітність виконавців заходів Програми;
- аналіз державної статистичної звітності;
- обговорення, за потребою, стану та проблем реалізації Програми;
- проведення моніторингу і підготовка щоквартальної узагальненої звітності про хід реалізації Програми;
- надання до 15 лютого щорічних звітів про виконання Програми та пояснювальної записки про стан виконання Програми та оцінку результативності її заходів, відповідно до п. 7.1 «Порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання», затвердженого розпорядженням голови Чернігівської обласної державної адміністрації від 05.05.2016 №245;
- інформація про хід виконання Програми та ефективність реалізації її заходів може заслуховуватись Чернігівською обласною радою в строки та спосіб, визначені нею.

Директор Департаменту
економічного розвитку
обласної державної адміністрації

Олександра ХОМИК

Додаток 2

до Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»

(у редакції розпорядження начальника Чернігівської обласної військової адміністрації

01 травня

2025 року № 644)

Напрями діяльності, пріоритетні завдання, заходи та очікувані результати виконання Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ							
1.	Підтримка інвестиційної активності та збільшення інвестиційних надходжень	1.1. Наповнення та удосконалення Інтерактивної інвестиційної карти Чернігівської області.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації). Районні державні (військові) адміністрації; органи місцевого самоврядування (за згодою)	Кошти обласного бюджету	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 230,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Сформовано інвестиційних області (вільних земельних ділянок, незадіяних приміщень, об'єктів незавершеного будівництва, родовищ корисних копалин та інвестиційних пропозицій), які можуть бути запропоновані потенційним інвесторам.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.2. Формування бази даних інвестиційних запитів, що надходять у регіон, для визначення типових питань та потреб інвесторів, аналізу та вивчення прийнятих позитивних рішень щодо інвестування і відпрацювання ефективного алгоритму залучення інвестицій.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації; органи місцевого самоврядування (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Створено ефективну систему для швидкого реагування на запити від потенційних інвесторів та сприяння у вирішенні усіх проблем, які виникають на стадії входження інвестора у регіон та реалізації його інвестиційного проєкту.
		1.3. Формування бази даних потенційних інвесторів, виходячи із наявних ресурсів, пріоритетних сфер для інвестування та потреб регіону, налагодження з ними ефективної комунікації з метою підписання меморандумів про співпрацю, стимулювання до здійснення інвестицій.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації; органи місцевого самоврядування (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Збільшено кількість встановлених контактів з потенційним інвестором, налагоджено співробітництво, зросли обсяги інвестиційних надходжень, кількість реалізованих інвестиційних проєктів.
		1.4. Сприяння створенню елементів інституційного середовища (індустріальних, наукових, технологічних парків, кластерів тощо) як платформи для зростання інвестиційних потоків, розвитку інновацій та передових технологій» (організація та проведення зустрічей стейкхолдерів, тематичних конференцій, семінарів, засідань за «круглим столом» тощо, розробка та виготовлення інформаційно-презентаційних матеріалів про індустріальні/наукові парки/кластери тощо).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації; органи місцевого самоврядування, Агентство регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	210,0 у т.ч.: I етап 2021 – 30,0 2022 – 30,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0 2025 – 30,0 2026 – 30,0 2027 – 30,0	Сформовано сприятливе інвестиційне середовище для розвитку бізнесу та започаткування підприємницьких ініціатив, забезпечено розвиток сучасної виробничої та транспортно-логістичної інфраструктури, формування нових промислових зон, підвищено рівень ділової активності, поглиблено співпрацю науки та бізнесу, забезпечено активізацію інноваційних процесів.
		1.5. Налагодження взаємозв'язків та активізація співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями (далі – МФО), партнерами з розвитку, асоціаціями підприємців, діловими радами, потенційними інвесторами (проведення зустрічей,	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації.	Кошти обласного бюджету	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0	Поглиблено та розширено співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, партнерами з розвитку, асоціаціями підприємців, діловими радами, збільшено кількість реалізованих проєктів.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		конференцій, засідань за «круглим столом», інших публічних заходів).		Органи місцевого самоврядування, Чернігівська регіональна торгово-промислова палата, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)		2026 – 50,0 2027 – 50,0	
		1.6. Проведення спеціалізованих тематичних публічних заходів, у т.ч. в онлайн-форматі, (засідань за «круглим столом», «сніданки з інвесторами», «бізнес-ланчі» тощо) за участю представників влади, бізнесу, науковців тощо.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Наукові установи, навчальні заклади, Чернігівська регіональна торгово-промислова палата, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	210,0 у т.ч.: I етап 2021 – 30,0 2022 – 30,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0 2025 – 30,0 2026 – 30,0 2027 – 30,0	Визначено потреби бізнесу, виявлено перешкоди у діяльності інвестора, ініційовано вирішення проблемних питань, розширення наявного та започаткування нового бізнесу в регіоні.
		1.7. Проведення конкурсів з відбору кращих інвестиційних проєктів/ідей «Invest-Up.CN».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	Забезпечено інвестиційної активності, виявлення перспективних інвестиційних проєктів, популяризацію та розвиток інвестиційних процесів в області.
		1.8. Створення додаткового інформаційного ресурсу «Кабінет для інвестора» з онлайн-формою зворотного зв'язку.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	20,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0	Налагоджено ефективну взаємодію та комунікацію з потенційними та наявними інвесторами, забезпечено стимулювання інвестиційної активності.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.9. Проведення засідань Ради вітчизняних та іноземних інвесторів.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Налагоджено комунікацію між бізнесом та владою, ініційовано вирішення проблемних питань, зменшення кількості виявлених бар'єрів для інвестування.
		1.10. Укладення Меморандумів про співпрацю з потенційними інвесторами.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Налагоджено більш тісну співпрацю з господарюючими суб'єктами, забезпечено закріплення їх намірів щодо інвестування у Меморандумах.
		1.11. Підвищення поінформованості реципієнтів області про можливості залучення позабюджетних коштів; стимулювання участі громад, регіональних підприємств, установ та організацій в реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги (далі – МТД) та МФО.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Поглиблено міжнародне співробітництво, забезпечено залучення позабюджетних коштів для покращання економічного та соціального розвитку області, збільшення кількості реалізованих проєктів.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.12. Надання суб'єктам господарювання консультативної, методологічної та інформаційної підтримки під час реалізації інвестиційних проєктів.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Налагоджено комунікацію бізнесу та влади. Збільшено кількість позитивних рішень щодо інвестування в економіку регіону.
		1.13. Популяризація та поширення застосування механізму державно-приватного партнерства (далі – ДПП) в області (визначення потенційних об'єктів ДПП, сприяння у підготовці концептуальних записок та техніко-економічне обґрунтування (далі – ТЕО), проведення навчальних заходів, пошук приватних партнерів).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Активізовано процес використання інструменту ДПП в регіоні, збільшено кількість проєктів, реалізованих на умовах ДПП.
		1.14. Підтримка пріоритетних інвестиційних проєктів області, в т.ч. тих, які можуть бути реалізовані на засадах ДПП (часткова компенсація вартості	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації,	Кошти обласного бюджету	600,0 у т.ч.: 2021 – 0,0 2022 – 100,0 2023 – 100,0	Підвищено якість інвестиційних пропозицій регіону, збільшено кількість реалізованих інвестиційних проєктів.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		розроблених ТЕО, бізнес-планів, землепорядної документації тощо).		структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)		II етап 2024 – 100,0 2025 – 100,0 2026 – 100,0 2027 – 100,0	
2.	Маркетингова промоція інвестиційного потенціалу та можливостей регіону	2.1. Створення нових інформаційних продуктів інвестиційного спрямування для популяризації інвестиційних можливостей регіону (інвестиційне «портфоліо» області, інвестиційні паспорти, каталоги, буклети, проморолики, експозиції тощо).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	480,0 у т.ч.: I етап 2021 – 60,0 2022 – 70,0 2023 – 70,0 II етап 2024 – 70,0 2025 – 70,0 2026 – 70,0 2027 – 70,0	Покращено імідж регіону як успішного і надійного економічного партнера, перспективної території для вкладення інвестицій, як наслідок, збільшено кількість реалізованих інвестиційних проєктів в області та створених нових робочих місць.
		2.2. Проведення та участь в іміджевих публічних заходах інвестиційного характеру (форуми, конференції, семінари, засідання за «круглим столом» тощо).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Чернігівська регіональна торгово-промислова палата, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	2100,0 у т.ч.: I етап 2021 – 300,0 2022 – 300,0 2023 – 300,0 II етап 2024 – 300,0 2025 – 300,0 2026 – 300,0 2027 – 300,0	Сформовано позитивний імідж області, збільшено обсяги інвестування, забезпечено активізацію інвестиційних процесів в області, налагодження нових ділових контактів, розширення міжрегіонального та міжнародного співробітництва.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		2.3. Інформаційна підтримка інвестиційної діяльності (промоція інвестиційного потенціалу області, створення контенту для соціальних мереж та вебсайту, сприяння в просуванні регіональних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення та повноцінного функціонування інформаційних ресурсів).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Залучено зовнішні та внутрішні інвестиції в економіку області; запроваджено нові форми налагодження контактів між вітчизняними та зарубіжними інвесторами, забезпечено підтримку активності вітчизняних підприємців у пошуку партнерів.
		2.4. Встановлення прямих контактів з бізнесовими колами та налагодження нових кооперативних зв'язків шляхом застосування різноманітних маркетингових механізмів, у т.ч. прямого маркетингу тощо.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Забезпечено формування обізнаності та зацікавленості серед ділових кіл про можливості ведення бізнесу на Чернігівщині, залучення інвесторів до реалізації регіональних проєктів.
		2.5. Розроблення та впровадження програмного забезпечення для автоматизованої системи інформування та сповіщення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, неурядових організацій тощо щодо актуальних питань інвестиційного розвитку.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	60,0 у т.ч.: I етап 2021 – 30,0 2022 – 5,0 2023 – 5,0 II етап 2024 – 5,0 2025 – 5,0 2026 – 5,0 2027 – 5,0	Автоматизовано інвестиційні процеси, забезпечено оперативне поширення інформації.
		3.1. Запровадження єдиних стандартів професійного залучення та супроводу інвесторів, створення дієвої системної мережі роботи з інвесторами (регіон - місто - об'єднані територіальні громади).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	210,0 у т.ч.: I етап 2021 – 30,0 2022 – 30,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0 2025 – 30,0 2026 – 30,0 2027 – 30,0	Створено систему координації та впроваджено ефективні форми співпраці місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з інвесторами, забезпечено консолідацію зусиль усіх стейкхолдерів, які займаються підтримкою інвестиційної діяльності в області, забезпечено високу якість супроводу та обслуговування інвесторів.
3.	Підвищення інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з пошуку, залучення, супроводу іноземних та вітчизняних інвесторів	3.2. Формування команди професійних інвестиційних менеджерів – осіб, відповідальних за залучення і супровід інвесторів, на рівні територіальних громад, районів та міст Чернігівської області.	2021-2027 роки		-	Не потребує фінансування	

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		3.3. Організація та участь у навчальних заходах щодо професійної комунікації з інвесторами, ведення ділових переговорів, основ дипломатії, написання та супроводу інвестиційних проєктів, ознайомлення зі світовим досвідом у сфері інвестиційної політики, залучення міжнародної матеріально-технічної допомоги (МТД), грантів, кредитних коштів, державно-приватного партнерства, вивчення іноземних мов (англійська).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Комунальний заклад «Чернігівський регіональний центр підвищення кваліфікації», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	Покращено якість та підвищено професіоналізм адміністративно-кадрового забезпечення інвестиційної діяльності.
		3.4. Розробка templates (вебшаблонів) Інвестиційних паспортів громад Чернігівської області «Investment ID» та методичних рекомендацій щодо їх заповнення.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	100,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023, II етап 2024, 2025, 2026, 2027 - не потребує фінансування	Забезпечено сприяння вітчизняним та іноземним інвесторам у всебічному ознайомленні з інвестиційним потенціалом регіону, об'єктами інвестування; створення сприятливого інвестиційного клімату на території області; збільшення кількості реалізованих інвестиційних проєктів; створення нових робочих місць.
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»					5390,0 у т.ч.: I етап 2021 – 930,0 2022 – 785,0 2023 – 735,0 II етап 2024 – 735,0 2025 – 735,0 2026 – 735,0 2027 – 735,0	

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК							
1.	Оптимізація структури промислового виробництва на основі смарт-спеціалізації	<p>1.1. Проведення публічних заходів з метою промоції інноваційно спрямованих галузей промисловості з високим рівнем доданої вартості, що формують напрями смарт-спеціалізації області.</p> <p>1.2. Сприяння налагодженню співпраці промислових підприємств з ІТ-компаніями щодо впровадження «кіберфізичних систем» (промислової автоматизації) у виробничі процеси.</p>	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	<p>140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0</p>	Збільшено обсяги промислового виробництва, створено додаткові робочі місця, підвищено зайнятість населення.
		1.3. Впровадження організаційних заходів, спрямованих на встановлення корпоративних зв'язків підприємств області з виробниками продукції для оборонного комплексу.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Наукові установи та організації (за згодою)	-	<p>140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0</p>	Підвищено конкурентоспроможність промислових підприємств.
		1.4. Налагодження співпраці промислових підприємств з загальнодержавними об'єднаннями (асоціаціями, спілками тощо) у напрямі кооперативних зв'язків.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Наукові установи та організації (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Збільшено обсяги промислового виробництва, підвищено рівень зайнятості працюючого населення, підвищено конкурентоспроможність підприємств.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
2.	Запровадження системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня кадрів, здатних працювати за якісно нових умов	1.5. Актуалізація та розміщення на офіційному вебсайті Чернігівської обласної державної (військової) адміністрації Каталогу-довідника «Промислові підприємства області» про технологічні можливості, спеціалізацію та основну номенклатуру підприємств.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	150,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2027 – 50,0	Розширено корпоративні зв'язки, збільшено обсяги реалізованої продукції, розширено ринки збуту.
		1.6. Сприяння просуванню кластерних ініціатив у галузях промисловості, які відповідають смарт-спеціалізації області.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, наукові установи, організації, промислові підприємства (за згодою)	Кошти обласного бюджету	140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Забезпечено прискорення економічного розвитку регіону, підвищення ділової активності.
		1.7. Здійснення моніторингу стану галузей промисловості та надання практичної допомоги, в межах повноважень, у вирішенні проблемних питань господарюючих суб'єктів.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Покращено ефективність фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, зменшено кількість збиткових підприємств.
2.	Запровадження системи організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня кадрів, здатних працювати за якісно нових умов	2.1. Створення шкіл майстерності на підприємствах.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, промислові підприємства (за згодою)	Кошти обласного бюджету	220,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0 2025 – 40,0 2026 – 40,0 2027 – 40,0	Забезпечено підприємства висококваліфікованими кадрами з урахуванням потреб ринку праці, підвищено рівень економічної активності і зайнятості населення.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		2.2. Впровадження дуальної форми здобуття освіти (поєднання теорії в закладі освіти та практики на підприємстві).	2021-2027 роки	Управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Заклади освіти, підприємств області (за згодою)	Бюджети виконавців	Бюджети виконавців	Підвищено якість навчання та забезпечено гарантоване працевлаштування, застосування отриманого досвіду на практиці.
		2.3. Проведення конкурсу «Робітнича професія – крок до успіху».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою), Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Чернігівській області, заклади професійно-технічної освіти, промислові підприємства області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	230,0 у т.ч.: I етап 2021 – 25,0 2022 – 25,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0 2025 – 40,0 2026 – 40,0 2027 – 40,0	Забезпечено стимулювання отримання робітничих професій, забезпечено промисловість кваліфікованими кадрами.
		2.4. Проведення майстер-класів у закладах професійної (професійно-технічної освіти) та на промислових підприємствах.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної державної адміністрації, Навчально-методичний центр професійно-технічної	Кошти обласного бюджету	70,0 у т.ч.: I етап 2021 – 10,0 2022 – 10,0 2023 – 10,0 II етап 2024 – 10,0 2025 – 10,0 2026 – 10,0 2027 – 10,0	Підвищено якість навчання, забезпечено промисловість кваліфікованими кадрами.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
				освіти у Чернігівській області, заклади професійно-технічної освіти, промислові підприємства, (за згодою)			
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК»					1090,0 у т.ч.: I етап 2021 – 165,0 2022 – 115,0 2023 – 130,0 II етап 2024 – 180,0 2025 – 150,0 2026 – 150,0 2027 – 200,0	

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

І.	Стимулювання інноваційної діяльності в області	1.1. Організація та проведення регіонального інноваційного форуму.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	700,0 у т.ч. I етап 2021 – 100,0 2022 – 100,0 2023 – 100,0 II етап 2024 – 100,0 2025 – 100,0 2026 – 100,0 2027 – 100,0	Активізовано інноваційну діяльність в області, забезпечено популяризацію інноваційного потенціалу, інноваційних та науково-технічних досягнень.
		1.2. Проведення щорічного конкурсу «Chernihiv Innovation Challenge».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	700,0 у т.ч. I етап 2021 – 100,0 2022 – 100,0 2023 – 100,0 II етап 2024 – 100,0 2025 – 100,0 2026 – 100,0 2027 – 100,0	Забезпечено стимулювання інноваційної діяльності, популяризації та просування на ринок інноваційних розробок.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.3. Підготовка каталогу інноваційних розробок.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	115,0 у т.ч. I етап 2021 – 15,0 2022 – 15,0 2023 – 15,0 II етап 2024 – 15,0 2025 – 15,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Забезпечено популяризацію інноваційних та науково-технічних досягнень, сприяння трансферу технологій, ефективне використання регіонального інноваційного потенціалу.
		1.4. Здійснення моніторингу та поширення науково-технічної інформації щодо розробок підприємств та організацій області.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено популяризацію науково-технічних розробок регіону та впровадження їх у виробництво.
		1.5. Сприяння проведенню щорічних науково-технічних конференцій «Створення та модернізація озброєння і військової техніки в сучасних умовах».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння і військової техніки Міністерства оборони України (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Розширено кооперації зв'язки з підприємствами, які входять до сфери управління ДК «Укроборонпром», залучено промислові підприємства області до випуску продукції оборонного та подвійного призначення.
		1.6. Проведення публічних заходів щодо запровадження інновацій та науково-технічних розробок у всіх сферах економіки.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, заклади вищої освіти (за згодою)	Кошти обласного бюджету	105,0 у т.ч. I етап 2021 – 15,0 2022 – 15,0 2023 – 15,0 II етап 2024 – 15,0 2025 – 15,0 2026 – 15,0 2027 – 15,0	Забезпечено популяризацію результатів наукових досліджень та інноваційної діяльності, обмін досвідом у сфері інновацій.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.7. Сприяння впровадженню у виробництво перспективних інноваційних проєктів та науково-технічних розробок.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, промислові підприємства області, наукові та науково-технічні організації та установи (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Забезпечено подолання технологічного відставання підприємств, оновлення основних засобів та модернізацію наявних, створення нових робочих місць та збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції.
		1.8. Організація інформаційного супроводу діяльності підприємств, організацій, установ області у сфері інтелектуальної власності.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Чернігівський регіональний Центр підтримки підприємництва, інновацій та стартапів (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Спрошено роботу суб'єктів господарювання, пов'язану з захистом інформації.
		1.9. Проведення організаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня працівників у сфері інновацій.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Комунальний заклад «Чернігівський регіональний центр	Бюджети виконавців	Бюджети виконавців	Підвищено інноваційну культуру, збільшено кількість працівників, задіяних у інноваційній сфері.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.10. Сприяння оптимізації роботи ланцюгів «освіта-наука-виробництво».	2021-2027 роки	підвищення кваліфікації», заклади вищої освіти (за згодою)			
				Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації; заклади вищої освіти, промислові підприємства області, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою).	-	Не потребує фінансування	Створено нові високотехнологічні виробництва та інноваційні підприємства, впроваджено сучасні форми організації і управління, випуск конкурентоздатної продукції.
				Управління освіти і науки обласної державної адміністрації, заклади вищої освіти (за згодою).	Бюджети виконавців	Бюджети виконавців	Забезпечено стимулювання та заохочення винахідницької діяльності, створення бази проєктів інноваційного спрямування.
2.	Інституційна підтримка розвитку інновацій, їх комерціалізації та трансферу технологій	2.1.1. Моніторинг роботи профільних структурних підрозділів з наукових досліджень, розробки та впровадження нових технологій та інноваційної продукції, створених на базі закладів вищої освіти. 2.1.2. Забезпечення розробки та впровадження навчальних програм, промоції та координації дій між новаторами та виробниками високотехнологічної продукції.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Підвищено інноваційну обізнаність. Забезпечено зростання розвитку інновацій та передових технологій, збільшення обсягів виробництва продукції інноваційного спрямування та експортоорієнтованої продукції.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		2.2. Сприяння формуванню ланок ефективної інноваційної інфраструктури (інноваційні центри, консалтингові центри, бізнес-інкубатори, бізнес-акселерації, коворкінг-зони, бізнес-лабораторії та ін.).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, заклади вищої області (за згодою)	Бюджети виконавців	Бюджети виконавців	Забезпечено популяризацію результатів наукових досліджень та інноваційної діяльності, обмін досвідом у сфері інновацій.
		2.3. Підтримка комерціалізації інновацій, інформаційно-консультативний супровід інноваторів, зацікавлених комерціалізувати свої розробки.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Бюджети виконавців	Підвищено обізнаність у сфері інновацій. Збільшено кількість впроваджених розробок у виробництво.
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК»					1620,0 у т.ч.: I етап 2021 – 230,0 2022 – 230,0 2023 – 230,0 II етап 2024 – 230,0 2025 – 230,0 2026 – 235,0 2027 – 235,0	
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ							
1.	Сприяння експортерам області у наروшуванні обсягів експорту	1.1. Організація та технічне забезпечення проведення Форумів експортерів, інших публічних заходів (в т.ч. і в онлайні-форматі) за участю міжнародних експертів, представників іноземних ТПП,	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації.	Кошти обласного бюджету	560,0 у т.ч.: I етап 2021 – 80,0 2022 – 80,0 2023 – 80,0	Забезпечено популяризацію експортного потенціалу області, зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту,

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
	та розширенні ринків збуту	учасників робочих груп, міжнародних та міжурядових комісій, представників закордонних ділових кіл (в т.ч у форматах «B2B», «G2B»), а також візних засідань Міжнародного Трейд-клубу в Україні тощо.		Чернігівська регіональна торговельно-промислова палата, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)		II етап 2024 – 80,0 2025 – 80,0 2026 – 80,0 2027 – 80,0	налагодження нових експортних поставок. Вивчено міжнародні практики розвитку зовнішньоекономічної діяльності, нарощування експорту та вихід на нові ринки збуту.
		1.2. Сприяння встановленню та розвитку прямих ділових зв'язків між регіональними підприємствами-експортерами та іноземними партнерами.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Представлено можливість товаровиробників регіону перед закордонними діловими колами, забезпечено зростання обсягів зовнішньої торгівлі.
		1.3. Застосування комунікаційного програмного забезпечення для проведення відеоконференцій.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	70,0 у т.ч.: I етап 2021 – 10,0 2022 – 10,0 2023 – 10,0 II етап 2024 – 10,0 2025 – 10,0 2026 – 10,0 2027 – 10,0	Представлено потенціал регіону перед закордонними партнерами. Підвищено рівень обізнаності регіональних господарюючих суб'єктів з питань експорту.
		1.4. Організація інформаційно-освітніх кампаній, спеціальних семінарів-тренінгів інших заходів (в т.ч. в онлайн-форматі) із залученням міжнародних експертів, Міжнародної торгової палати, ТПП України, Офісу з просування експорту України та ін. для менеджменту, представників компаній-експортерів тощо.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, підприємства області, (за згодою)	Кошти обласного бюджету	560,0 у т.ч.: I етап 2021 – 80,0 2022 – 80,0 2023 – 80,0 II етап 2024 – 80,0 2025 – 80,0 2026 – 80,0 2027 – 80,0	Збільшено обсяги зовнішньої торгівлі. Представлено можливість підприємств регіону перед закордонними діловими колами. Підвищено рівень обізнаності регіональних господарюючих суб'єктів з питань експорту.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.5. Проведення постійного моніторингу кон'юнктури зовнішніх ринків для вибору перспективних напрямків збуту регіональної продукції.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Визначено товари та виробників, що мають експортний потенціал. Виявлено перспективи просування регіональних товарів на зовнішні ринки.
		1.6. Налагодження співробітництва регіональних органів з оцінки відповідності продукції з відповідними структурами регіонів ЄС (іноземний орган має бути нотифікований, а регіональний орган сертифікації буде діяти на умовах субпідрядника даного іноземного органу сертифікації в якості комунікатора регіональних підприємств у вирішенні питань сертифікації).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Чернігівська філія ДП «Київоблстандарт-метрологія» (за згодою)	Кошти обласного бюджету	Не потребує фінансування	Нарощено обсяги експорту товарів області, розширено коло іноземних партнерів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
		1.7. Замовлення статистичної інформації в регіональних органах державної статистики з питань здійснення зовнішньої торгівлі товарами та послугами.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Головне управління статистики в Чернігівській області (за згодою)	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	35,0 у т.ч.: I етап 2021 – 5,0 2022 – 5,0 2023 – 5,0 II етап 2024 – 5,0 2025 – 5,0 2026 – 5,0 2027 – 5,0	Визначено товари та виробників, що мають експортний потенціал. Виявлено перспективи просування регіональних товарів на зовнішні ринки.
2.	Інформаційна підтримка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області	2.1. Забезпечення підвищення рівня обізнаності регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема через використання вебресурсів (вебсайту, фейсбук-сторінки, e-mail, експортних дайджестів тощо), організацію опитувань експортерів, публікацію статей тощо.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Встановлено та розширено співпрацю регіональних підприємств з потенційними діловими партнерами. Поліпшено професійний рівень працівників підприємств, відповідальних за сферу зовнішньоекономічної діяльності.
		2.2. Сприяння участі регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в освітніх курсах, міжнародних програмах, проєктах (в т.ч. у форматі цільових семінарів та інших міжнародних заходів), що націлені на розвиток людського капіталу та зміцнення навичок і компетенцій підприємств, зокрема малих	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області,	Кошти обласного бюджету	Не потребує фінансування	Підвищено рівень обізнаності регіональних господарюючих суб'єктів з питань зовнішньоекономічної діяльності.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
3.	Сприяння європейській інтеграції	та середніх підприємств, необхідних для участі в міжнародній торгівлі.		підприємства області (за згодою)			
		2.3. Удосконалення роботи Економічного порталу Чернігівської області, зокрема шляхом проведення комплексу заходів з пошукової оптимізації.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Збільшено обсяги експорту регіональних товаровиробників. Підвищено рівень обізнаності міжнародної економічної спільноти про експортний потенціал Чернігівської області. Презентовано можливості підприємств регіону в мережі Інтернет.
		2.4. Вивчення ринку експортних ініціатив суб'єктів господарювання області з підготовкою електронного каталогу експортних пропозицій та забезпечення його подальшого розповсюдження серед закордонних ділових кіл, в т.ч. через вебресурси.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено популяризацію торговельних та виробничих можливостей області, зростання обсягів експорту товарів, налагоджено нові зовнішньоекономічні контакти.
		2.5. Постійне оновлення онлайн-каталогу експортерів Чернігівської області та його промоція серед міжнародної спільноти.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено популяризацію торговельних можливостей області, зростання обсягів експорту товарів, налагоджено нові зовнішньоекономічні контакти.
		3.1. Організація та проведення зустрічей, конференцій, засідань за «круглим столом», семінарів з питань європейської інтеграції (заходи з нагоди відзначення Дня Європи, інші заходи, спрямовані на сприяння європейській інтеграції), зокрема за участю делегацій міжнародних організацій (НАТО, Представництво Європейського Союзу в Україні та ін.).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації. Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, підприємства області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 20,0 2022 – 20,0 2023 – 20,0 II етап 2024 – 20,0 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Підвищено рівень поінформованості регіональних підприємств та організацій про стан та перспективи реалізації євроінтеграційного курсу України. Налагоджено співробітництво з міжнародними організаціями з питань промоції європейської інтеграції.
3.	Сприяння європейській інтеграції	3.2. Участь керівництва обласної державної (військової) адміністрації та Департаменту економічного розвитку обласної державної адміністрації у навчаннях, тренінгах та семінарах з обміну досвідом з питань європейської та євроатлантичної інтеграції в межах України та	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	210,0 у т.ч.: I етап 2021 – 30,0 2022 – 30,0 2023 – 30,0 II етап 2024 – 30,0	Виконано завдання, визначені державними програмами щодо європейської інтеграції з метою підвищення рівня поінформованості регіональних підприємств та організацій про стан та перспективи реалізації

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		за кордоном (оплата участі, витрати на проживання, проїзд).				2025 – 30,0 2026 – 30,0 2027 – 30,0	євроінтеграційного курсу України.
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ»					1715,0 у т.ч.: I етап 2021 – 245,0 2022 – 245,0 2023 – 245,0 II етап 2024 – 245,0 2025 – 245,0 2026 – 245,0 2027 – 245,0	

ЗОВНІШНІ ЗНОСИНИ, МІЖНАРОДНЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

1.	Всебічний розвиток і поглиблення взаємовигідних міжнародних зв'язків області з країнами світу	1.1. Забезпечення організації прийомів офіційних делегацій іноземних держав, окремих іноземців (представників дипломатичного корпусу, регіонів-партнерів області в рамках чинних і планованих дво- та багатосторонніх документів, інших іноземних делегацій), які відвідують Чернігівську область, зокрема проведення робочих зустрічей з керівництвом обласної державної (військової) адміністрації (представницькі видатки).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	3730,0 у т.ч.: I етап 2021 – 80,0 2022 – 130,0 2023 – 400,0 II етап 2024 – 780,0 2025 – 780,0 2026 – 780,0 2027 – 780,0	Забезпечено подальший розвиток та поглиблення двостороннього співробітництва, налагодження партнерських зв'язків та укладення міжнародних договорів з метою сприяння розвитку міжрегіонального співробітництва в галузі економіки, торгівлі, захисту прав людини, екологічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, спорту та інших сфер суспільного життя. Дотримано норми дипломатичного протоколу.
		1.2. Розширення договірної бази Чернігівської області з регіонами іноземних країн.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Налагоджено партнерські зв'язки та укладено міжнародні договори з метою сприяння розвитку міжрегіонального співробітництва в галузі економіки, торгівлі, захисту прав людини, екологічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту та інших сфер суспільного життя.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		1.3. Реалізація чинних угод та планів заходів про співробітництво Чернігівської області з регіонами-партнерами іноземних країн.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено подальший розвиток та поглиблення двостороннього співробітництва в галузі економіки, торгівлі, захисту прав людини, екологічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту та інших сфер суспільного життя.
		1.4. Забезпечення організації робочих поїздок керівництва обласної державної (військової) адміністрації та структурних підрозділів обласної державної адміністрації у складі делегацій Чернігівської області по Україні, а також за кордон з метою участі у роботі спеціалізованих, універсальних та міжнародних форумів, ярмарок та інших вітчизняних та іноземних публічних заходів з метою активізації міжрегіонального співробітництва (транспортні послуги, проживання, страхування, забезпечення презентаційною та сувенірною продукцією тощо).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	700,0 у т.ч.: I етап 2021 – 100,0 2022 – 100,0 2023 – 100,0 II етап 2024 – 100,0 2025 – 100,0 2026 – 100,0 2027 – 100,0	Представлено потенціал регіону серед міжнародної спільноти. Забезпечено налагодження та розвиток двостороннього співробітництва з закордонними партнерами, розширення кола договірної бази. Дотримано норми дипломатичного протоколу.
		1.5. Забезпечення протокольного атрибутикою, згідно з Положенням про Державний Протокол та Церемоніал України урочистих засідань, зустрічей, робочих груп, інших протокольних заходів обласного рівня за участю керівництва обласної державної (військової) адміністрації.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	70,0 у т.ч.: I етап 2021 – 10,0 2022 – 10,0 2023 – 10,0 II етап 2024 – 10,0 2025 – 10,0 2026 – 10,0 2027 – 10,0	Дотримано дипломатичного протоколу. Забезпечено проведення міжнародних зустрічей.
		1.6. Забезпечення професійного перекладацького супроводу міжнародної діяльності Чернігівської області: - послуги усного та письмового перекладу іноземними мовами акредитованих сторонніх фахівців	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0	Налагоджено якісну комунікацію і кореспонденцію між представниками Чернігівської області та іноземними партнерами під час офіційних візитів, міжнародних заходів

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		(перекладів) для підготовки, проведення та участі у міжнародних заходах, а саме: міжнародних зустрічах, семінарах, засіданнях за «круглим столом», засіданнях Трейд-клубу, міжнародних форумах та інших публічних заходах, зокрема в онлайн форматі за участі представників дипломатичного корпусу, делегацій іноземних держав, делегацій регіонів-партнерів та міжнародних організацій, за необхідності надання об'єднання для здійснення синхронного перекладу міжнародних заходів.				II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	(засідань за «круглим столом», форумів, онлайн заходів та інше) в Україні та закордоном.
2.	Розвиток міжнародного територіального співробітництва	2.1. Забезпечення фінансової участі української сторони в реалізації проєктів міжнародного територіального співробітництва в рамках виконання програми прикордонного та міжнародного територіального співробітництва, в т.ч. європейських. 2.2. Проведення та участь у зустрічах, семінарах, конференціях та інших публічних заходах з питань міжнародного територіального співробітництва (візити делегації Чернігівської області, організація в області засідань робочих груп, експертів з питань міжнародного територіального співробітництва, участь у навчальних програмах, тренінгах, консультаціях, візних засіданнях робочих груп за кордоном (оплата участі, витрати на проживання, проїзд). 2.3. Проведення інформаційних кампаній щодо перспективних напрямків розвитку міжнародного територіального співробітництва, можливостей реалізації проєктів у відповідній сфері	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	50,0 у т.ч.: I етап 2021 – 0,0 2022 – 50,0 2023 – 0,0 II етап 2024 – 0,0 2025 – 0,0 2026 – 0,0 2027 – 0,0	Поглиблено міжнародне територіальне співробітництво, реалізовано заходи, передбачені державною програмою розвитку міжнародного територіального співробітництва, реалізовано проєкти у відповідній сфері.
			2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	240,0 у т.ч.: I етап 2021 – 40,0 2022 – 40,0 2023 – 0,0 II етап 2024 – 40,0 2025 – 40,0 2026 – 40,0 2027 – 40,0	Покращено міжнародне територіальне співробітництво в економічній та гуманітарній сферах.
			2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Поглиблено міжнародне територіальне співробітництво в економічній та гуманітарній сферах.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ЗОВНІШНІ ЗНОСИНИ»					5140,0 у т.ч.: I етап 2021 – 280,0 2022 – 380,0 2023 – 560,0 II етап 2024 – 980,0 2025 – 980,0 2026 – 980,0 2027 – 980,0	
ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПІДТРИМКА МІСЦЕВОГО ТОВАРОВИРОБНИКА							
1.	Ефективна промоція та популяризація потенціалу Чернігівської області	1.1. Забезпечення організації розроблення бренду регіону із залученням професійних експертів-маркетологів та створення елементів бренд-буку області. 1.2. Виготовлення рекламно-іміджевої продукції, інформаційно-презентаційних матеріалів про область (каталоги, тематичні буклети, брошури, презентації тощо в паперовому вигляді та на електронних носіях, в т.ч. іноземними мовами), а також брендованої офіційними логотипами області презентаційно-сувенірної продукції для протокольних заходів та презентації Чернігівської області в Україні та за кордоном. 1.3. Створення промоційних відеороликів про Чернігівщину українською та іноземними мовами з метою презентації їх на засіданнях, зустрічах, робочих групах та інших міжнародних заходах за участі представників Уряду, дипломатичних установ, а також іноземних представників бізнесу.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою) Департамент економічного розвитку обласної адміністрації	Кошти обласного бюджету Кошти обласного бюджету	50,0 у т.ч.: I етап 2022 – 50,0 2023, II етап 2024, 2025, 2026, 2027 – не потребує фінансування 560,0 у т.ч.: I етап 2021 – 80,0 2022 – 80,0 2023 – 80,0 II етап 2024 – 80,0 2025 – 80,0 2026 – 80,0 2027 – 80,0	Сформовано привабливий образ регіону зі стабільним та комфортним бізнес-середовищем, забезпечено впізнаваність Чернігівщини серед вітчизняної та міжнародної спільноти. Поширено інформацію про потенціал Чернігівської області серед партнерів в Україні та міжнародної спільноти задля налагодження та розвитку співпраці, промоції іміджу регіону, розширення контактів у різних сферах.
			2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної адміністрації	Кошти обласного бюджету	150,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 0,0 2025 – 0,0	Поширено позитивний імідж Чернігівської області в Україні та за кордоном, як про перспективний та розвинений регіон для ведення бізнесу, туризму, відпочинку, розвитку культури та науки.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
2.	Представлення потенціалу Чернігівської області у виставково-ярмаркових заходах, які проходять як в Україні, так і за її межами	1.4. Виготовлення та оновлення мобільних виставкових стендів про Чернігівщину для представлення на виставково-ярмаркових та інших іміджевих заходах в Україні та за кордоном.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	2026 – 0,0 2027 – 0,0 350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	Забезпечено популяризацію можливостей та потенціалу Чернігівської області на регіональних, загальнодержавних та міжнародних заходах, забезпечено впізнаваність регіону на зовнішніх ринках.
		1.5. Промоція потенціалу регіону у спеціалізованих закордонних та вітчизняних засобах масової інформації (ЗМІ) та інтернет ресурсах.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	105,0 у т.ч.: I етап 2021 – 15,0 2022 – 15,0 2023 – 15,0 II етап 2024 – 15,0 2025 – 15,0 2026 – 15,0 2027 – 15,0	Розширено можливості для представлення потенціалу регіону на закордонних ринках.
		2.1. Стимулювання та забезпечення участі регіональних підприємств і організацій, формування експозицій Чернігівської області та колективних експозицій для представлення у закордонних, міжнародних, національних та загальнодержавних і регіональних іміджевих заходах (виставках, ярмарках тощо), зокрема в онлайн-форматі як в Україні, так і за кордоном.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування (за згодою)	Кошти обласного бюджету	1300,0 у т.ч.: I етап 2021 – 300,0 2022 – 300,0 2023 – 300,0 II етап 2024 – 100,0 2025 – 100,0 2026 – 100,0 2027 – 100,0	Забезпечено популяризацію можливостей та економічного, інвестиційного й природно-ресурсного потенціалу Чернігівської області на регіональних, загальнодержавних та міжнародних заходах, забезпечено впізнаваність регіону на зовнішніх ринках. Поглиблено співпрацю з підприємствами-виробниками та представниками бізнесових кіл інших країн.
		2.2. Створення та забезпечення роботи онлайн-платформи для проведення віртуальних промоційних заходів та виставок продукції місцевих виробників та її промоція.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	300,0 у т.ч.: I етап 2021 – 100,0 2022 – 100,0 2023 – 100,0	Поширено позитивний імідж регіону в Україні і за кордоном, забезпечено сприяння просуванню продукції місцевих товаровиробників на

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
						II етап 2024 – 0,0 2025 – 0,0 2026 – 0,0 2027 – 0,0	зовнішні ринки, збільшено обсяги регіонального експорту.
3.	Інформаційне забезпечення виставкової діяльності	3.1. Формування річного плану проведення в області виставково-ярмаркових заходів, забезпечення його розміщення на офіційних сайтах обласної державної (військової) адміністрації і Департаменту економічного розвитку обласної державної адміністрації та розповсюдження відповідного плану серед закордонних ділових кіл. 3.2. Забезпечення висвітлення на офіційних вебсайтах обласної державної (військової) адміністрації та Департаменту економічного розвитку обласної державної адміністрації, а також в засобах масової інформації щодо виставково-ярмаркової діяльності.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено популяризацію потенціалу підприємств регіону на вітчизняних та міжнародних ринках, розширено коло бізнес-партнерів.
4.	Підтримка місцевого товаровиробника	4.1. Проведення інформаційно-консультативних заходів щодо підтримки місцевих товаровиробників, зокрема, з питань забезпеченості харчових продуктів, впровадження на підприємствах області сучасних міжнародних систем управління тощо. 4.2. Проведення інформаційно-консультативних заходів щодо підтримки місцевих товаровиробників, зокрема, з питань забезпеченості харчових продуктів, впровадження на підприємствах області сучасних міжнародних систем управління тощо.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	120,0 у т.ч.: I етап 2021 – 15,0 2022 – 15,0 2023 – 16,0 II етап 2024 – 17,0 2025 – 17,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Забезпечено подальший розвиток виставково-ярмаркової діяльності як невід'ємної складової економічного і соціального розвитку регіону.
				Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємства по Чернігівській області», Головне управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області, Чернігівська філія ДП «Київоблстандарт-метрологія» (за згодою)			Проведено інформаційну та методологічну підтримку місцевих товаровиробників.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		4.2. Здійснення відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації. Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємства по Чернігівській області» (за згодою)	Кошти обласного бюджету	2870,0 у т.ч.: I етап 2021 – 450,0 2022 – 500,0 2023 – 500,0 II етап 2024 – 400,0 2025 – 260,0 2026 – 360,0 2027 – 400,0	Здійснено фінансову підтримку місцевих товаровиробників та просування їхньої продукції на зовнішніх і регіональних ринках, поширення та пропагування досвіду підприємств, які виробляють якісну продукцію.
		4.3. Забезпечення часткового відшкодування підприємствам області вартості витрат з сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації. Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємства по Чернігівській області», Чернігівська філія ДП «Київобл-стандартирологія» (за згодою)	Кошти обласного бюджету	2380,0 у т.ч.: I етап 2021 – 400,0 2022 – 400,0 2023 – 220,0 II етап 2024 – 400,0 2025 – 300,0 2026 – 300,0 2027 – 360,0	Збільшено обсяги виробництва місцевих товарів, підвищено їх конкурентоспроможність, розширено ринки збуту та кола партнерів товаровиробників в економічній діяльності.
		4.4. Актуалізація рубрики «Чернігівщина, купуй рідне» на офіційному вебсайті Чернігівської обласної державної (військової) адміністрації.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено інформаційну підтримку місцевих товаровиробників, сприяння розширенню їх економічних взаємовідносин.
		4.5. Виготовлення знаку-логотипу «Чернігівщина, купуй рідне» для розміщення в об'єктах торгівлі.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку області державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	35,0 у т.ч.: I етап 2021 – 10,0 2022 – 0,0 2023 – 0,0 II етап 2024 – 10,0 2025 – 0,0 2026 – 0,0 2027 – 15,0	Збільшено присутність та обсяги реалізації товарів місцевого виробництва у роздрібній торговельній мережі області.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		4.6. Проведення щорічного обласного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини», нагородження переможців та учасників конкурсу.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації. Районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування, Головне управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області, Чернігівська філія ДП «Київобл-стандартметрологія» (за згодою)	Кошти обласного бюджету	90,6 у т.ч.: I етап 2021 – 10,0 2022 – 11,0 2023 – 12,0 II етап 2024 – 12,0 2025 – 15,0 2026 – 15,0 2027 – 15,0	Визначено на конкурсній основі кращі зразки продукції місцевого виробництва, підтримано ініціативи і зусилля місцевих товаровиробників щодо покращення якості продукції.
		4.7. Створення та розміщення на офіційному вебсайті Чернігівської обласної державної (військової) адміністрації електронних каталогів товарів-переможців щорічного обласного конкурсу «Кращий товар Чернігівщини».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено промоцію та популяризацію серед споживачів якісних товарів, що виробляються в області.
		4.8. Підготовка та оприлюднення на офіційному вебсайті Чернігівської обласної державної (військової) адміністрації фото-презентації розміщення в об'єктах торгівлі області знаку-логотипу «Чернігівщина, купуй рідне».	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	Не потребує фінансування	Забезпечено промоцію та популяризацію продукції місцевих виробників, збільшено обсяги виробництва та реалізації продукції регіонального виробництва.
		4.9. Виготовлення та розміщення в ефірі телевізійного каналу відеоматеріалів (циклу сюжетів) щодо товарів-переможців конкурсу «Кращий товар Чернігівщини» та їх виробників.	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	-	350,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 50,0 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	Забезпечено промоцію та популяризацію серед споживачів якісних товарів, що виробляються в області.

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		4.10. Аналітичні дослідження актуальних питань економічного розвитку регіону (експертні дослідження, опитування суб'єктів господарювання, проведення бізнес-аналітики).	2021-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації	Кошти обласного бюджету	150,0 у т.ч.: I етап 2021 – 50,0 2022 – 50,0 2023 – 50,0 II етап 2024 – 0,0 2025 – 0,0 2026 – 0,0 2027 – 0,0	Отримано додаткову інформацію про економічні процеси в області, встановлено причинно-наслідкові зв'язки з метою подальшого аналізу та використання в процесах управління, прогнозування та вирішення наявних проблем.
	УСЬОГО ЗА РОЗДІЛОМ «ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ЧЕРНІГІВСЬКИХ ТА ПІДТРИМКА МІСЦЕВОГО ТОВАРО-ВИРОБНИКА»					8810,0 у т.ч.: I етап 2021 – 1580,0 2022 – 1671,0 2023 – 1443,0 II етап 2024 – 1134,0 2025 – 887,0 2026 – 990,0 2027 – 1105,0	
ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД							
1.	Налагодження взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань соціально-економічного розвитку територіальних громад області	1.1. Забезпечення діяльності Рад територіальних громад Чернігівської області. 1.2. Забезпечення діяльності Чернігівського регіонального Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України.	2025-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою) Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	150,0 у т.ч.: 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0 150,0 у т.ч.: 2025 – 50,0 2026 – 50,0 2027 – 50,0	Покращено комунікацію між органами державної влади та органами місцевого самоврядування

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
2.	Підвищення інституційної спроможності територіальних громад з урахуванням країн практик ЄС	2.1. Проведення інформаційно-консультаційних заходів для територіальних громад області у сфері стратегічного планування, надання публічних послуг, бюджетування (в тому числі гендерно орієнтованого), залучення інвестицій, з питань євроінтеграції та використання інструментів фінансування ЄС, зокрема із залученням проєктів міжнародної технічної допомоги та міжнародних партнерів.	2025-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою), Комунальний заклад «Чернігівський регіональний центр підвищення кваліфікації» (за згодою)	Кошти обласного бюджету	60,0 у т.ч.: 2025 – 20,0 2026 – 20,0 2027 – 20,0	Удосконалено професійні знання, уміння, навички державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування
		2.2. Формування регіональної спільноти проєктних менеджерів як ефективного стимулу розвитку громад.	2025-2027 роки				Підготовлено спеціалістів, здатних розробляти якісні проєктні заявки на різні джерела фінансування. Створено ефективну систему моніторингу, відбору та переадресації потенційними подавачами грантових заявок.
3.	Розвиток міжрегіональної співпраці щодо цілей відновлення, регіонального та місцевого розвитку	3.1. Розвиток міжмуніципального співробітництва, зокрема на рівні громад сусідніх областей (Київської, Полтавської, Сумської).	2025-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Вирішено важливі проблеми територій за рахунок консолідації зусиль і ресурсів міжмуніципального співробітництва.
		3.2. Розбудова партнерства та обміну досвідом між органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами регіональної політики щодо ефективності управління та впровадження інноваційних методів роботи, реалізації проєктів, процесів відбудови.	2025-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	

№ з/п	Назва напрямку діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (тис.грн)	Очікуваний результат
		3.3. Налагодження системної взаємодії між територіальними громадами задля зміцнення їх єдності та стійкості у подоланні наслідків збройної агресії російської федерації проти України у рамках Національного проєкту «Пліч-о-Пліч: згуртовані громади».	2025-2026 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	Кошти обласного бюджету	200,0 у т.ч.: 2025 – 100,0 2026 – 100,0	Впроваджено інноваційні форми співробітництва органів місцевого самоврядування. Здійснено взаємні візити партнерських громад та громад-форпостів.
		3.4. Сприяння налагодженню міжмуніципальної співпраці та реалізації проєктів міжмуніципального співробітництва.	2025-2027 роки	Департамент економічного розвитку обласної державної адміністрації, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (за згодою)	-	Не потребує фінансування	Реалізовано проєкти у рамках укладених угод про міжмуніципальне співробітництво.
	УСЬОГО ЗА РОЗДЛОМ «ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД»					Усього 620,0 у т.ч.: 2025 – 240,0 2026 – 240,0 2027 – 140,0	
	ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ФІНАНСУВАННЯ					24385 у т.ч.: I етап 2021 – 3430,0 2022 – 3426,0 2023 – 3343,0 II етап 2024 – 3504,0 2025 – 3467,0 2026 – 3575,0 2027 – 3640,0	

Директор Департаменту
економічного розвитку обласної державної адміністрації

Олександра ХОМИК

Додаток 3

до Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»
(у редакції розпорядження начальника Чернігівської обласної військової адміністрації

01 травня 2025 року № 644)

Основні результативні показники виконання заходів Комплексної Програми
підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна»

№ з/п	Найменування показника	Одиниця виміру	I етап				II етап			
			2021 рік (прогноз)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)	
Інвестиційна діяльність										
1.	Обсяг освоєних капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування (у діючих цінах)	млн грн	7500	8200	9400	10500	11700	13000	14500	
2.	Кількість створених елементів регіональної інфраструктури, діяльність яких спрямована на залучення інвестицій	од.	2	2	2	3	3	3	3	
3.	Кількість реалізованих інвестиційних проєктів	од.	30	33	35	35	37	40	40	
4.	Кількість навчальних заходів (тренінгів, семінарів) для підвищення обізнаності та посилення інституційної спроможності з питань інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування і місцевої виконавчої влади області.	од.	12	12	13	14	14	15	15	
Промисловий розвиток										
5.	Індекс промислового виробництва	%	100,3	100,5	101,0	102,2	103,5	104,0	104,8	
6.	Обсяг реалізованої промислової продукції	млн грн	37437,3	40238,2	43500,0	46980,0	50973,3	55560,9	60839,2	

№ з/п	Найменування показника	Одиниця виміру	І етап				ІІ етап			
			2021 рік (прогноз)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)	
Інноваційний розвиток										
7.	Питома вага підприємств, які впроваджували інновації	%	10,5	12,0	12,5	12,5	12,6	12,6	12,6	12,8
8.	Загальний обсяг інноваційних витрат	млн грн	70,0	70,4	100,0	120,0	125,0	132,0	140,0	
9.	Кількість впроваджених нових технологічних процесів	од.	65	71	87	89	96	98	100	
10.	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції	од.	72	78	80	85	94	102	110	
11.	Питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції	%	2,8	2,9	3,0	3,05	3,1	3,2	3,3	
Зовнішньоекономічна діяльність										
12.	Кількість проведених заходів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області	од.	2	3	3	4	4	4	4	4
13.	Експорт товарів	% до попереднього року	102,3	104,0	105,1	105,5	106,0	107,2	108,0	
14.	Кількість інформаційно-освітніх кампаній (в т.ч і в онлайн форматі) для суб'єктів ЗЕД в рік	од.	2	2	3	3	4	5	5	
15.	Кількість суб'єктів ЗЕД, залучених до інформаційно-навчальних заходів та B2B та B2G зустрічей	од.	30	35	40	45	50	55	60	
16.	Кількість інформаційних анонсів з питань зовнішньої діяльності, які розповсюджено серед регіональних суб'єктів ЗЕД	од.	100	120	130	150	170	180	200	
17.	Кількість відвідувачів Економічного порталу Чернігівської області	осіб	20000	21000	21500	22000	23000	24000	25000	
Зовнішні зносини, міжнародне територіальне співробітництво										
18.	Кількість проведених протокольних зустрічей з іноземними делегаціями або окремими представниками	од.	3	4	5	6	7	8	8	
Формування позитивного міжнародного іміджу Чернігівщини та підтримка місцевого товаровиробника										
19.	Кількість бізнесових та владних кіл в Україні і за кордоном, серед яких розповсюджено	од.	100	120	140	150	160	170	200	

№ з/п	Найменування показника	Одиниця виміру	I етап				II етап			
			2021 рік (прогноз)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)	
	інформаційно-презентаційні матеріали про область (в т.ч. в електронному форматі)									
20.	Кількість розповсюджених інформаційно-презентаційних матеріалів про експортний потенціал Чернігівщини (в т.ч. в електронному форматі)	од.	100	100	100	100	100	100	100	
21.	Розроблено графічну презентацію про потенціал області	од.	1	1	1	1	1	1	1	
22.	Кількість проведених щорічних обласних конкурсів «Кращий товар Чернігівщини»	од.	1	1	1	1	1	1	1	
23.	Кількість проведених семінарів (вебінарів) щодо підтримки місцевих товаровиробників, зокрема, з питань безпечності харчових продуктів тощо.	од.	10	10	10	10	11	12	12	
24.	Кількість виготовлених знаків-логотипів «Чернігівщина, купуй рідне» для розміщення в об'єктах торгівлі області	од.	3000	-	-	3000	-	-	3000	
Посилення спроможності територіальних громад										
25.	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців з питань проектного менеджменту, стратегічного та просторового планування, післявоєнного відновлення	од.	-	-	-	-	11	11	11	
26.	Кількість громад-форпостів – учасників Національного проекту «Пліч-о-пліч: згуртовані громади»	од.	-	-	-	-	22	30	-	
27.	Кількість територіальних громад, які мають діючі договори про співробітництво територіальних громад (відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад»), од	од.	-	-	-	-	21	23	25	

Директор Департаменту
економічного розвитку обласної державної адміністрації

Олександра ХОМИК

Додаток 6
до Комплексної Програми підвищення
конкурентоспроможності Чернігівської
області на 2021-2027 роки «Чернігівщина
конкурентоспроможна»

(у редакції розпорядження начальника
Чернігівської обласної військової
адміністрації
01 травня 2025 року № 644)

ПОРЯДОК
часткового відшкодування витрат підприємств області на участь
у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях

Загальні положення

1. Порядок часткового відшкодування підприємствам області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях (далі – Порядок) визначає механізм використання коштів обласного бюджету Чернігівської області (далі – обласний бюджет), передбачених для часткового відшкодування витрат підприємств (юридичних осіб), які є суб'єктами малого та середнього підприємництва (далі – Підприємства), на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях (далі – Часткове відшкодування) у рамках реалізації Комплексної Програми підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021-2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна» (далі – Програма).
2. Метою часткового відшкодування є підтримка місцевих товаровиробників, що сприятиме створенню нових робочих місць та просуванню продукції місцевого виробництва на національному та міжнародному рівнях.
3. Часткове відшкодування надається Підприємству як фінансова підтримка на безповоротній основі один раз на рік. Часткове відшкодування Підприємствам є незначною державною допомогою (відповідно до пункту 9 частини першої статті 1 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»).
4. Головним розпорядником коштів обласного бюджету Програми з надання Часткового відшкодування є Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (далі – Головний розпорядник коштів).
5. Часткове відшкодування здійснюється через Державну організацію «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області» (далі – Одержувач).
6. Часткове відшкодування здійснюється в межах бюджетних асигнувань на відповідний бюджетний період.
7. Частковому відшкодуванню підлягають фактичні витрати Підприємства, що мають безпосереднє відношення до участі у виставково-ярмаркових заходах, а саме: витрати на очну участь (реєстраційний (організаційний) внесок, оренда обладнання, оренда експозиційної площі), витрати на заочну участь (публікація у каталозі, участь у колективному стенді) (далі - Фактичні витрати).

8. Часткове відшкодування здійснюється у національній валюті України у розмірі 50 % від Фактичних витрат, але в обсягах не більше:

- 1) 80,0 тис. грн у разі очної участі Підприємства у виставково-ярмаркових заходах;
- 2) 10,0 тис. грн у разі заочної участі Підприємства у виставково-ярмаркових заходах.

9. У разі, якщо витрати були здійснені в іноземній валюті, сума Часткового відшкодування обраховується за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України, що діяв на дату подання заяви з повним пакетом документів.

Умови надання Часткового відшкодування

10. Часткове відшкодування здійснюється на підставі рішення комісії з питань часткового відшкодування витрат підприємств на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях (далі – Комісія).

11. Створення та затвердження складу Комісії покладається на Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації.

12. Головою Комісії є заступник голови Чернігівської обласної державної адміністрації згідно з розподілом обов'язків. Заступником голови Комісії є директор Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації. До складу Комісії можуть включатись представники структурних підрозділів Чернігівської обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, Державної організації «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області», Агенції регіонального розвитку Чернігівської області та інших суб'єктів. Секретарем Комісії є генеральний директор Державної організації «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області».

13. Засідання Комісії проводяться по мірі надходження від Підприємств заяв з повним пакетом документів на отримання Часткового відшкодування. Голова Комісії визначає дату засідання.

14. На отримання Часткового відшкодування мають право Підприємства, які:

- 1) є суб'єктами малого або середнього підприємництва Чернігівської області;
- 2) є резидентами України та зареєстровані у податкових органах Чернігівської області;
- 3) не мають серед власників (засновників, учасників) фізичних осіб з громадянством російської федерації та/або республіки білорусь; юридичних осіб, зареєстрованих в цих країнах, а також серед кінцевих бенефіціарних власників - фізичних осіб з громадянством російської федерації та/або республіки білорусь;
- 4) провадять господарську діяльність не менше 12 місяців;
- 5) здійснюють за місцем реєстрації незаборонену законодавством діяльність за основним видом економічної діяльності (секція):

Секція А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство;

Секція С Переробна промисловість;

Секція D Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря;

Секція F Будівництво;

Секція J Інформація та телекомунікації;

Секція Q Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;

Секція I Тимчасове розміщування й організація харчування;

Секція R Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок;

6) не визнані банкрутами та/або стосовно яких не порушено справу про банкрутство та/або які не перебувають в стані припинення юридичної особи;

7) не отримували відшкодування витрат на участь у виставково-ярмаркових заходах за рахунок коштів місцевих бюджетів у поточному році;

8) не мають заборгованості із виплати заробітної плати на останню звітну дату та сплати платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, за останній звітний період;

9) рівень середньомісячної заробітної плати працівників за останній звітний період, наявний на дату подання заяви, перевищує 1,5 розміри мінімальної заробітної плати, встановленої Законом України про Державний бюджет на відповідний рік.

15. Для отримання Часткового відшкодування Підприємство за фактом участі (очної або заочної) у виставково-ярмаркових заходах на національному, міжнародному рівнях протягом 30 (тридцяти) календарних днів з дати проведення виставково-ярмаркового заходу подає Головному розпоряднику коштів такі документи (із супровідним листом):

1) письмову заяву щодо отримання Часткового відшкодування та інформаційний лист до заяви за формами, згідно з додатками 1, 2 до цього Порядку;

2) копію витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (завірену підписом керівника Підприємства);

3) виписку за рахунком Підприємства з печаткою банку, яка підтверджує фактичну оплату на розрахунковий рахунок організатора заходу витрат з очної участі у виставково-ярмаркових заходах (реєстраційного (організаційного) внеску, оренди обладнання, оренди експозиційної площі) або заочної участі (публікація у каталозі, участь у колективному стенді);

4) копію договору (завірену підписом керівника Підприємства) про участь у виставково-ярмаркових заходах, укладеного з організатором заходу; у разі участі у заходах, що проведені за межами України – копію договору, перекладеного на державну мову суб'єктами господарювання, які здійснюють надання послуг перекладу (далі – Бюро перекладів); договір у перекладі на державну мову має бути завірений підписом перекладача та печаткою або штампом Бюро перекладів;

5) копію акта виконаних робіт (завірену підписом керівника Підприємства) з участі у виставково-ярмаркових заходах (на національному рівні);

6) фото-, відеоматеріали або друковану продукцію про підтвердження участі у виставково-ярмаркових заходах;

7) довідку про відсутність заборгованості з платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, за останній звітний період;

8) копію звіту про заборгованість з оплати праці (Форма №3-борг) на останню звітну дату або довідку про відсутність заборгованості із виплати заробітної плати на останню звітну дату (завірену підписом керівника Підприємства);

9) довідку про розмір середньомісячної заробітної плати за останній звітний період (завірену підписом керівника Підприємства);

10) довідку банку про реквізити основного банківського рахунку Підприємства, на який здійснюватиметься перерахування суми коштів на Часткове відшкодування.

Документи, подані Підприємством для отримання Часткового відшкодування, мають бути пронумеровані, прошнуровані та підписані керівником із зазначенням кількості сторінок словами і цифрами.

16. Супровідний лист та заява з повним пакетом документів на отримання Часткового відшкодування реєструються Головним розпорядником коштів через систему електронного документообігу.

17. Головний розпорядник коштів перевіряє поданий Підприємством пакет документів протягом 7 (семи) робочих днів з дня їх фактичного отримання та у разі подання неповного пакету документів; виявлення порушення терміну подання та вимог щодо їх оформлення відповідно до п. 15 цього Порядку, Головний розпорядник коштів повертає такі документи Підприємству без розгляду Комісією.

18. Матеріали для розгляду на засіданні Комісії готує Головний розпорядник коштів.

19. Протягом 30 (тридцяти) календарних днів з дати реєстрації документів Головним розпорядником коштів Комісія розглядає повний пакет документів та приймає рішення про надання або відмову у наданні Часткового відшкодування.

20. У разі прийняття рішення про надання Часткового відшкодування в протоколі повинна бути вказана інформація про найменування юридичної особи та розмір Часткового відшкодування.

21. Підставами для відмови у наданні Часткового відшкодування є невідповідність умовам надання Часткового відшкодування, визначеним п.14 Порядку, недостовірність поданої інформації, відсутність бюджетних асигнувань для реалізації відповідного заходу Програми на дату звернення Підприємства.

22. У разі прийняття рішення про відмову у наданні Часткового відшкодування у протоколі повинна бути вказана підстава, визначена цим Порядком.

23. Секретар комісії протягом 10 (десяти) робочих днів з дати прийняття рішення про надання Часткового відшкодування або відмову у наданні надсилає Підприємству завіреним належним чином витяг з Протоколу.

Порядок надання Часткового відшкодування

24. Засідання Комісії веде голова Комісії, або у разі його відсутності - заступник голови Комісії, або у разі їх відсутності — головуєчий, що обирається з числа членів Комісії простою більшістю голосів.

25. Засідання Комісії є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини членів Комісії.

26. Секретар Комісії приймає участь у її засіданнях без права голосу.

27. Комісія, за результатами опрацювання поданих матеріалів, приймає рішення щодо надання або відмови у наданні Часткового відшкодування шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови Комісії, а за його відсутності – заступника голови комісії, у разі їх відсутності вирішальним є голос головуючого.

28. Рішення Комісії оформлюється протоколом, який підписується головою Комісії, або у разі його відсутності - заступником, або у разі їх відсутності – головуючим та всіма членами Комісії, які брали участь у голосуванні.

29. Протокол засідання Комісії надається Головному розпоряднику коштів.

30. У разі прийняття рішення щодо надання Часткового відшкодування Головний розпорядник коштів подає заявку на фінансування Часткового відшкодування Департаменту фінансів Чернігівської обласної державної адміністрації.

31. Після отримання фінансування Головний розпорядник коштів здійснює перерахування коштів обласного бюджету, виділених для Часткового відшкодування, на реєстраційний рахунок Одержувача.

32. На підставі протоколу Одержувач готує реєстр для здійснення Часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях за формою згідно з додатком 3 до цього Порядку та подає його до Головного управління Державної казначейської служби України у Чернігівській області разом із завіреною належним чином копією протоколу та платіжними інструкціями.

33. Часткове відшкодування здійснюється Одержувачем шляхом перерахування суми коштів в обсязі, затвердженому протоколом Комісії, на розрахунковий рахунок Підприємства.

34. Головний розпорядник коштів і Одержувач звільняються від будь-якої відповідальності за порушення термінів перерахування коштів Часткового відшкодування згідно з Реєстром, якщо такі порушення викликані відсутністю бюджетного фінансування (затримкою у бюджетному фінансуванні) та/або несплатою виділених коштів Головним управлінням Державної казначейської служби України у Чернігівській області.

35. Підприємство несе відповідальність за подання Головному розпоряднику коштів завідомо недостовірної інформації згідно з чинним законодавством України. У разі виявлення недостовірної інформації кошти обласного бюджету в сумі Часткового відшкодування підлягають поверненню Підприємством на добровільній основі або стягуються в судовому порядку.

Директор Департаменту
економічного розвитку
обласної державної адміністрації

Олександра ХОМИК

Додаток 1
до Порядку часткового відшкодування
витрат підприємств області на участь у
виставково-ярмаркових заходах на
національному та міжнародному рівнях
(п.15)

Департамент економічного розвитку
Чернігівської обласної державної
адміністрації

(повне найменування підприємства, код згідно з ЄДРПОУ)

Заява

Прошу надати часткове відшкодування витрат за участь у виставково-ярмарковому заході _____,
(назва заходу)
що проводився _____,
(назва оператора)
в термін з _____ по _____, за адресою _____
(повна адреса проведення заходу)

За участь у виставково-ярмарковому заході сплачено суму у розмірі _____.
(у відповідній валюті).

Подаючи цю заяву та документи до неї, засвідчую, що подана інформація є достовірною.

Додатки: на _____ арк. у _____ примірнику.

(Посада керівника)

(Підпис)

(ПІБ)

М.П.

Шляхом підписання цього документа відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю згоду на обробку моїх особистих даних, даних підприємства у списках та/або за допомогою інформаційно-телекомунікаційної системи бази даних з метою підготовки відповідно до вимог чинного законодавства адміністративної та іншої інформації, а також внутрішніх документів. Зобов'язуюсь при зміні персональних даних надати у найкоротший термін уточнену інформацію. Посвідчую, що повідомлений про використання інформації про мене, підприємство, з метою надання часткового відшкодування витрат на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях. З механізмом часткового відшкодування – ознайомлений.

« ____ » _____ 20 ____ р.
(число, місяць, рік)

Додаток 2

до Порядку часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях (п.15)

**Інформаційний лист до заяви
на отримання часткового відшкодування витрат підприємства на участь у
виставково-ярмарковому заході на національному/міжнародному рівні**

1	Повне найменування підприємства	
2	Посада, ПІБ керівника	
3	Код згідно з ЄДРПОУ	
4	Юридична адреса	
5	Фактична адреса	
6	Контактні телефони, ел. пошта	
7	Секція, КВЕД за основним видом діяльності	
8	Назва виставково-ярмаркового заходу, в якому брали участь	
9	Термін, дата та місце проведення виставково-ярмаркового заходу	
10	Фактичні витрати, що мають безпосереднє відношення до участі у виставково-ярмаркових заходах (суми у відповідній валюті), а саме: - реєстраційний (організаційний) внесок; - оренда обладнання; - оренда експозиційної площі; - витрати на заочну участь (публікація у каталозі, участь у колективному стенді)	_____ _____ _____
11	Підприємство не має серед власників (засновників, учасників) фізичних осіб з громадянством російської федерації та/або республіки білорусь; юридичних осіб, зареєстрованих в цих країнах, а також серед кінцевих бенефіціарних власників - фізичних осіб з громадянством російської федерації та/або республіки білорусь (так/ні)	
12	Банківські реквізити для здійснення перерахування часткового відшкодування (номер рахунку, установка банку, її код МФО)	
13	Чи отримувало підприємство відшкодування витрат на участь у виставково-ярмаркових заходах за рахунок коштів місцевих бюджетів у поточному році (так/ні, якщо так – вказати за рахунок якого бюджету)	
14	Наявність заборгованості із виплати заробітної плати, сплати платежів, контроль за справами яких покладено на контролюючі органи (є/відсутня)	
15	Чи визнано підприємство банкрутом та/або стосовно його порушено справу про банкрутство та/або перебуває в стані припинення юридичної особи (так/ні)	
16	Рівень середньомісячної заробітної плати працівників за останній звітний період, наявний на дату подання заяви, грн	
17	Наміри щодо укладення угод як результат участі у виставково-ярмарковому заході (є, які саме/відсутні)	
18	Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік), осіб	
19	Річний дохід від будь-якої діяльності, визначений за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют, встановленим Національним банком України (середній за звітний період-календарний рік)/ чистий дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) за офіційним курсом гривні до іноземних валют (середній за період), розрахований на підставі офіційних валютних курсів Національного банку України, що встановлювалися для євро протягом відповідного року, млн євро	
20	Балансова вартість активів за рік, що передувє звітному, млн євро	

(Посада керівника)

(Підпис)

(ПІБ)

М.П.

« »

20 p.

(число, місяць, рік)

Додаток 3
до Порядку часткового відшкодування
витрат підприємств області на участь у
виставково-ярмаркових заходах на
національному та міжнародному рівнях
(п.32)

РЕЄСТР № _____
від _____ 20__ р.

для здійснення часткового відшкодування витрат підприємств області на участь у
виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях

згідно з Протоколом № _____ від _____

№ з/п	Код згідно з ЄДРПОУ	Повне найменування підприємства	Банківські реквізити (номер рахунку, установа банку, її код МФО)	Сума, грн
1.				
2.				
3.				
Загальна сума реєстру:				

Генеральний директор
Державної організації
«Регіональний фонд
підтримки підприємництва
по Чернігівській області»

М.П.

ПІБ

Головний бухгалтер
Державної організації
«Регіональний фонд
підтримки підприємництва
по Чернігівській області»

ПІБ